

PAULINA ZAMELEK

Wojskowa Akademia Techniczna

ORCID: 0000-0002-7680-7834

paulina.zamelek@wat.edu.pl

Polityka zbrojeniowa w Unii Europejskiej – już nie syzyfowe wyzwanie

Armaments Policy in the European Union – no Longer a Sisyphean Challenge

Słowa kluczowe:

uzbrojenie, obronność, pozyskiwanie wojskowe, współpraca badawczo-rozwojowa, przemysł obronny, zdolności obronne, Unia Europejska, UE

Keywords:

arms, defence, military acquisition, research and development cooperation, defence industry, defence capabilities, European Union, EU

Polityka zbrojeniowa w Unii Europejskiej – już nie syzyfowe wyzwanie

Artykuł stanowi studium literatury i materiałów źródłowych na temat procesu budowania praktycznych elementów polityki zbrojeniowej Unii Europejskiej w ciągu ostatnich dwóch dekad. Choć unijna polityka zbrojeniowa *sensu stricto* nie została zdefiniowana ani ustanowiona, a UE nie ma formalnie kompetencji w zakresie polityki obronnej, a tym bardziej zbrojeniowej, zakres działań podejmowanych w ostatnich latach przez unijne instytucje wskazuje na stopniowe wdrażanie na szczeblu Wspólnoty tych praktycznych aspektów, które na poziomie narodowym postrzegane są jako istotne elementy polityki zbrojeniowej. Przedstawione przykłady coraz wyraźniej krystalizowanej polityki zbrojeniowej UE wyrażone są w sposób dorozumiany w działaniach polityk sektorowych dotyczących polityki przemysłowej sektora obronnego, polityki badawczo-rozwojowej na rzecz przemysłu obronnego i kosmicznego, polityki wspierającej współpracę międzynarodową na rzecz budowania kompetencji bezpieczeństwa i obrony oraz definiowania wspólnych celów i procesów pozyskiwania zdolności obronnych i eksploatacji sprzętu wojskowego.

Armaments Policy in the European Union – no Longer a Sisyphean Challenge

The article is a study of literature and source materials on the process of building practical elements of the European Union's armaments policy over the last two decades. Although the EU's arms policy in the *strict sense* has not been defined nor established. The EU does not have even a formal competence in the field of defence policy, let alone armaments policy, the scope of activities undertaken by the EU institutions in recent years indicates the gradual implementation at the EU level of those practical aspects that at the national level are perceived as the essential elements of armaments policy. The presented examples of an increasingly clearly crystallized EU arms policy are expressed in the implicitly defined activities of sectoral policies regarding the industrial policy of the defence sector, research and development policy for the defence and space industries, policies supporting international cooperation aimed at building security and defence competences, as well as defining common goals and processes for military acquisition and operation of military equipment.

Wstęp

Literatura dotycząca polityki obronnej jest obszerna i obejmuje szeroki zakres tematów z przekroju nauk społecznych, w tym nauk o bezpieczeństwie, stosunkach międzynarodowych czy polityce. Naukowcy i eksperci koncentrują się na różnych aspektach obronności, takich jak rozwój polityki bezpieczeństwa i obrony¹, zdolności wojskowe i rozwój strategii militarnych² czy też ogólne bezpieczeństwo europejskie³, by przytoczyć tylko kilka z obszarów podejmowanych badań. Ponadto istnieje znaczna liczba prac poświęconych ekonomice obronności⁴, polityce przemysłowej w dziedzinie obronności⁵ oraz współpracy zbrojeniowej⁶.

- 1 Por. J. Gotkowska, *A European Defence Union? The EU's New Instruments in the Area of Security and Defence*, Centre for Eastern Studies, Warsaw 2019 (OSW Report): <https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/Report__A%20European%20Defence%20Union__net_o.pdf> [dostęp: 31 VII 2024]; *The European Defence Agency: Arming Europe*, ed. N. Karampekios, I. Oikonomou, Routledge, 2015.
- 2 J. Iwancz, B. H. Toszek, *European Security Management at the National Level: A Comparative Analysis of Strategies for the Development of Defence Capability in the United Kingdom and Poland*, „Polish Political Science” 2022, vol. 51, issue 1, s. 109–117: <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_15804_ppsy202212?q=bwmeta1.element.ojs-issn-0208-7375-year-2022-issue-1_51_6&qt=CHILDREN-STATELESS> [dostęp: 31 VII 2024].
- 3 S. G. Jones, *The Rise of European Security Cooperation*, Cambridge University Press, Cambridge 2007.
- 4 *Handbook of Defense Economics. Defense in a Globalized World*, ed. T. Sandler, K. Hartley, Elsevier, 2007.
- 5 Por.: D. Fiott, *Defence Industrial Cooperation in the European Union: The State, the Firm and Europe*, Routledge, 2019; Y. Kiss, *Arms Industry Transformation and Integration. The Choices of East Central Europe*, Oxford University Press, 2014; *The Modern Defense Industry. Political, Economic, and Technological Issues*, ed. R. A. Bitzinger, Praeger Security International, 2009; P. Koutrakos, *Trade, Foreign Policy and Defence in EU Constitutional Law. The Legal Regulation of Sanctions, Exports of Dual-Use Goods and Armaments*, Hart Publishing, 2001.
- 6 D. Ilinca, *Historical Milestones in the Evolution of European Armaments Cooperation*, „Strategic Impact” 2022, No. 3–4 (85), s. 39–53; P. Śledź, *Europejska Współpraca Zbrojeniowa*, Scholar, Warszawa 2021; J. Mawdsley, *European Union Armaments Policy: Options for Small States?*, „European Security” 2008, vol. 17, issue 2–3, s. 367–385; A. Thiem, *Conditions of Intergovernmental Armaments Cooperation in Western Europe, 1996–2006*, „European Political Science Review” 2011, vol. 3, issue 1, DOI: 10.1017/S1755773910000251.

Zgoła odmienną sytuację możemy zaobserwować w obszarze polityki zbrojeniowej, która najczęściej traktowana jest jako węższy element polityki obronnej. W tym zakresie istnieje relatywnie niewiele badań i publikacji. Jeśli kwestie polityki zbrojeniowej są w nich poruszane, zazwyczaj ograniczają się do aspektów zamówień zbrojeniowych⁷ lub narzędzi wspierania innowacji w dziedzinie obronności⁸. Brak jasno zdefiniowanej polityki zbrojeniowej w sensie ścisłym wynika przede wszystkim z wrażliwego charakteru zbrojeń na poziomie krajowym, co skutkuje brakiem kompleksowej analizy tego obszaru. Co więcej, wiele państw może nie traktować priorytetowo formalnie zdefiniowanej polityki zbrojeniowej, koncentrując się zamiast tego na planach zamówień obronnych, odpowiednim finansowaniu wojska, postępie technologicznym i zabezpieczaniu materiałów wojskowych. Naukowe podejście, które integruje te elementy w spójne ramy polityki zbrojeniowej na poziomie Unii Europejskiej, mogłoby jednak dostarczyć cennych informacji na temat jej skuteczności, wiarygodności i możliwego sformalizowania.

Celem niniejszego artykułu jest identyfikacja praktycznych aspektów polityki zbrojeniowej na szczeblu Unii Europejskiej, które wystąpiły w ciągu ostatnich dwóch dekad. Zdefiniowany cel determinuje strukturę artykułu i będzie prowadził przez cele cząstkowe, począwszy od rozwinięcia *raison d'être* i struktury polityki zbrojeniowej w oparciu o przykłady z literatury, przez historyczne tło procesu europejskiej integracji obronnej na zachodzie kontynentu od lat pięćdziesiątych XX w., skończywszy na egzemplifikacji działań UE w zakresie polityki zbrojeniowej w jej czterech podstawowych wymiarach: polityki przemysłowej, polityki badawczo-rozwojowej, polityki międzynarodowej oraz systemu pozyskiwania zdolności obronnych w postaci systemów militarnych.

7 Por. Ch. Mölling, T. Schütz, *Vorschläge für eine neue deutsche Rüstungspolitik. Über die Corona-Krise zur Neuausrichtung*, Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik, Berlin 2020 (DGAP Policy Brief, 23); M. Haas, A. Vuille, *The Transformation of European Armaments Policies*, Center for Security Studies, Zurich 2018 (CSS Analyses in Security Policy, 234); S. Constantinos, *Armaments Cooperation in Europe: An Example of Europeanization?*, Research Institute for European and American Studies, Athens 2008 (Research Paper, 126).

8 M. Terlikowski, *Defence Innovation: New Models and Procurement Implications. The Polish Case*, The Armament Industry European Research Group, 2022 (Policy Paper, 73).

Tak kompleksowa analiza powstającej polityki wymaga przyjęcia perspektywy z lotu ptaka celem zarówno uchwycenia szerszego geopolitycznego i międzynarodowego kontekstu podejmowanych działań, jak i analizy poszczególnych inicjatyw odnoszących się do obszaru polityki zbrojeniowej. Ustalenia wskazują, że polityka zbrojeniowa, choć niezbyt wyraźnie zdefiniowana na poziomie UE, jest aktywnie realizowana. Podejście to może być istotne dla badaczy prowadzących krajowe studia przypadków. Co ważniejsze, oferuje ono cenne spostrzeżenia dla decydentów politycznych, umożliwiając im lepsze zrozumienie i usprawnienie procesów zachodzących zarówno na szczeblu krajowym, jak i unijnym.

Tym samym artykuł posłuży do udowodnienia tezy badawczej opartej na założeniu, że podejmowane na poziomie unijnym inicjatywy kontekstowo dorozumianej polityki zbrojeniowej z jednej strony są konsekwencją deterioracji globalnego środowiska bezpieczeństwa, z drugiej natomiast wdrażają wspólnotowe podejście defragmentyzacji narodowych rynków obronnych, które przyczynia się do wzrostu efektywności europejskiego sektora obronnego.

Artykuł wypełnia lukę w polskojęzycznych zasobach badawczych na temat działań UE w obszarze obronności, zwłaszcza dotyczących polityki zbrojeniowej, a pośrednio również stymuluje rozwój badań powiązanych z tymi obszarami.

W celu przeprowadzenia dogłębnej analizy polityki zbrojeniowej UE przyjęto w niniejszym tekście metodologię studium przypadku. Podejście to ma charakter wyjaśniający, mający na celu odkrycie podstawowych procesów, wpływów i wyników związanych z rozwojem polityki. Badanie opiera się na analizie danych zastanych, wykorzystując publicznie dostępne źródła pierwotne i wtórne, w tym oficjalne dokumenty UE, dokumenty strategiczne, literaturę akademicką i analizy *think tanków*. Metodologia obejmuje syntezę i analizę tych źródeł, ze szczególnym naciskiem na zrozumienie polityki w szerszym kontekście. Dodatkowo badania wykorzystują techniki porównywania, uogólniania i wnioskowania logicznego, takie jak dedukcja, redukcja, indukcja i analogia w celu wyciągnięcia znaczących wniosków. Metoda ta pozwala na kompleksowe zrozumienie złożoności procesu budowania polityki zbrojeniowej UE, łącząc spostrzeżenia teoretyczne z analizą poznawczą.

Istota polityki zbrojeniowej

Przy identyfikacji kluczowych pojęć związanych z polityką zbrojeniową na pierwszy plan wysuwa się *przemysł zbrojeniowy* – termin powszechnie stosowany, lecz często nieprecyzyjny. Do końca zimnej wojny utożsamiano go z przemysłem wojennym, odpowiedzialnym za produkcję i serwisowanie sprzętu wojskowego oraz zaspokajanie potrzeb sił zbrojnych. Współcześnie jednak bywa nadużywany, co prowadzi do rozmycia granic między produkcją *stricto* wojskową a cywilną. Właściwie powinien być postrzegany jako część szeroko rozumianego przemysłu obronnego, obejmującego wszelkie działania związane z zabezpieczeniem potrzeb systemu obronnego państwa⁹.

Przemysł obronny nie stanowi odrębnego sektora, lecz specjalistyczną produkcję w różnych branżach, która wykorzystuje unikalne technologie oraz wysoko wykwalifikowaną kadrę. Jego rozwój jest nierozzerwalnie związany z kondycją gospodarczą i naukową kraju¹⁰. W literaturze wskazuje się trzy główne powody utrzymywania przemysłu zbrojeniowego: dążenie do zwycięstwa w konflikcie, utrzymanie władzy i tożsamości państwowej oraz osiąganie korzyści ekonomicznych¹¹. Znajdują one odzwierciedlenie w doktrynach i strategiach obronnych poszczególnych państw, co czyni je łatwymi do zidentyfikowania.

Narodowe ambicje w zakresie rozwoju sił zbrojnych oraz przemysłowego potencjału obronnego stanowią fundament kształtowania polityki zbrojeniowej danego państwa. Proces ten wymaga uwzględnienia specyficznych uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych, obejmujących aspekty polityczne, ekonomiczne, militarne, technologiczne i społeczne. To właśnie te czynniki decydują o możliwości realizowania założeń polityki zbrojeniowej. W literaturze przedmiotu analiza uwarunkowań bywa rozszerzana o dodatkowe perspektywy, takie jak kwestie środowiskowe, prawne czy etyczne, co pozwala na bardziej kompleksowe ujęcie problematyki¹².

9 P. Zamelek, *Przeobrażenia przemysłu obronnego w warunkach otwartego europejskiego rynku*, Wydawnictwo „Adam Marszałek”, Toruń 2013, s. 20–21.

10 Uchwała nr 67 Rady Ministrów z dnia 9 kwietnia 2013 r. w sprawie przyjęcia „Strategii rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022”, MP, poz. 377, 16 V 2013.

11 J. Mawdsley, *European Union...*, s. 367–385.

12 *The NATO Alternative Analysis Handbook*, 2 ed., NATO, 2017, s. 79: <<https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/05/alta-handbook.pdf>> [dostęp: 31 VII 2024].

Polityczne determinanty polityki zbrojeniowej są kluczowe i obejmują rządową wizję systemu obronnego, rolę sił zbrojnych oraz przewidywane możliwości przemysłowe i naukowo-badawcze. Czynniki te uwzględniają również ustanowienie i ochronę podstawowych interesów bezpieczeństwa, aspekty geopolityczne oraz współpracę w ramach sojuszy politycznych i wojskowych. Czynniki wojskowe koncentrują się wokół zadań przypisanych siłom zbrojnym, rodzaju sprzętu potrzebnego do przeciwdziałania przewidywanym zagrożeniom oraz procedurach jego pozyskiwania. Wymaga to uwzględnienia krajowych i międzynarodowych obszarów badań i rozwoju (w ramach UE i NATO), a zatem przejrzystych ram współpracy między wojskiem, przemysłem i nauką. Determinanty ekonomiczne obejmują wielkości budżetów, możliwości finansowe partnerów handlowych, globalne trendy makroekonomiczne oraz zasady zwrotu przemysłowego lub kompensacji w zamówieniach obronnych. Determinanty technologiczne dotyczą możliwości i konkurencyjności krajowych ośrodków badawczych oraz sektora produkcyjnego specjalizującego się w nowoczesnych technologiach. Społeczne obejmują zaś akceptację obywateli dla polityki obronnej, strukturę własnościową przemysłu, rozmieszczenie geograficzne zakładów przemysłowych oraz ich udział w regionalnych rynkach pracy¹³.

Różnorodność wymiarów polityki zbrojeniowej sprawia, że pojęcie to często pojawia się w literaturze, ale jego interpretacja bywa niejednoznaczna. Zarówno krajowi, jak i zagraniczni eksperci odnoszą politykę zbrojeniową do różnych aspektów, co ogranicza jej rozumienie głównie do zakupów sprzętu wojskowego oraz problemów z finansowaniem¹⁴. W takim ujęciu polityka zbrojeniowa postrzegana jest jako działalność władz państwowych oraz instytucji odpowiedzialnych za zaopatrywanie sił zbrojnych¹⁵. Jej zakres jest jednak znacznie szerszy.

Polityka zbrojeniowa jako sektor polityki publicznej znajduje się na styku polityki przemysłowej, technologicznej i obronnej. Jej celem jest efektywne wykorzystanie zasobów ludzkich, gospodarczych i infrastrukturalnych państwa do budowy systemu pozyskiwania sprzętu wojskowego

13 K. Dymanowski, *Polityka zbrojeniowa państwa*, [w:] *Uwarunkowania zewnętrzne zarządzania przedsiębiorstwem zbrojeniowym*, red. K. Dymanowski, A. Nowakowska-Krystman, Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej, Warszawa 2018, s. 41–75.

14 Przykładem jest publikacja: M. Haas, A. Vuille, *The Transformation...*

15 K. Dymanowski, *Polityka...*, s. 43.

oraz rozwoju konkurencyjnego przemysłu obronnego¹⁶. Obejmuje także zarządzanie rynkami i przemysłem obronnym, by zapewnić dostępność sprzętu wojskowego, który jest niezbędny do realizacji narodowej polityki obronnej. W tym kontekście polityka zbrojeniowa odgrywa fundamentalną rolę w zapewnieniu suwerenności państwa poprzez zdolność do obrony terytorialnej¹⁷.

Odwołując się do doświadczeń niemal klasycznych prób definiowania europejskiej polityki zbrojeniowej, warto przywołać działalność Unii Zachodnioeuropejskiej z połowy lat siedemdziesiątych XX w. Sformułowała ona europejską politykę zbrojeniową dla dwunastu państw członkowskich, obejmując takie kluczowe obszary, jak: wspólna produkcja uzbrojenia, zapewnienie interoperacyjności i standaryzacji sprzętu wojskowego, przeciwdziałanie rosnącym kosztom rozwoju uzbrojenia i inflacji, rozwój wspólnej europejskiej polityki przemysłowej w celu zracjonalizowania przemysłu zbrojeniowego, a także kwestie celne i współpracę badawczą. Istotnym elementem było także zaangażowanie we współpracę z organizacjami międzynarodowymi, szczególnie NATO, inicjatywa utworzenia europejskiej agencji zbrojeniowej oraz apel do Komisji Europejskiej, by opracowano program działań wspierających europejską politykę zamówień zbrojeniowych¹⁸.

W analizie tych priorytetów z perspektywy półwiecza nasuwa się wniosek, że jeżeli reszta Europy będzie czerpać z tych samych klasycznych wzorców, struktura współczesnej polityki zbrojeniowej prawdopodobnie nadal będzie akcentować podobne kwestie. Perspektywy międzynarodowe¹⁹ oraz praktyki poszczególnych państw²⁰ sugerują, że rządy zwykle starają się równoważyć cele bezpieczeństwa międzynarodowego, przemysłowe, gospodarcze i technologiczne przy jednoczesnym skutecznym wyposażaniu własnych sił zbrojnych. Precyzyjną weryfikację tych zagadnień utrudniają jed-

16 Tenże, *International Cooperation as an Element of State Armaments Policy*, „Security Forum” 2019, vol. 3, No. 2, s. 111–124.

17 J. Mawdsley, *European Union...*

18 *A European Armaments Policy. Report*, Assembly of Western European Union, 1978: <<https://aei.pitt.edu/74632/1/MAT0044.pdf>> [dostęp: 31 VII 2024].

19 D. Ilincă, *Historical...*; J. Mawdsley, *Armaments Decision-Making: Are European States Really Different?*, „Comparative Strategy” 2018, vol. 37, No. 4, s. 260–271.

20 *Armament Policy of the Swiss Federal Council*, Swiss Federal Council, 2023: <<https://www.ar.admin.ch/en/armamentpolicy>> [dostęp: 31 VII 2024].

nak ograniczona dostępność źródeł pierwotnych, często publikowanych w językach narodowych, oraz ich wrażliwy charakter.

W polskiej literaturze oraz dokumentach strategicznych pojęcie *narodowa polityka zbrojeniowa* po raz pierwszy pojawiło się w 2017 r. w *Strategii na rzecz odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 roku)*. Dokument ten definiuje narodową politykę zbrojeniową jako „zespół działań administracji rządowej realizowanych we współpracy z instytucjami naukowymi i przedsiębiorcami, ukierunkowanych na stymulowanie rozwoju innowacyjnego i konkurencyjnego przemysłu obronnego”. Wskazuje również, że polityka ta ma określać ramy sektora obronnego i wyznaczać kierunki jego udziału w rozwijaniu gospodarki opartej na wiedzy i technologiach innowacyjnych, a także tworzeniu efektywnego systemu pozyskiwania, eksploatacji i wycofywania sprzętu wojskowego²¹.

W myśl tych założeń Ministerstwo Obrony Narodowej opracowało we współpracy z międzyresortowym zespołem dokument pod nazwą *Narodowa Polityka Zbrojeniowa (NPZ)*, formalizując przyjęte kierunki działania²². Polską NPZ, uwzględniającą ocenę przedstawionych wcześniej uwarunkowań, zaprojektowano w celu rozwijania potencjału obronnego w czterech kluczowych obszarach: międzynarodowym, naukowo-badawczym, przemysłowym oraz pozyskiwania sprzętu wojskowego. Jej głównym założeniem jest integracja potencjału naukowego i przemysłowego z potrzebami sił zbrojnych²³.

Z perspektywy międzynarodowej przyjmuje się, że definiując politykę zbrojeniową, państwa dążą do realizacji celów polityki zagranicznej, bezpieczeństwa, przemysłowej, gospodarczej i technologicznej, a jednocześnie maksymalizują efektywność wyposażenia swoich sił zbrojnych²⁴. Warto jednak zauważyć, że wrażliwość problematyki bezpieczeństwa narodowego

21 Zob. zał. 1 do uchwały Rady Ministrów z 14 II 2017 r. nr 8, poz. 260: *Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do roku 2030)*, Ministerstwo Rozwoju, Warszawa 2017, s. 77, 360.

22 *Narodowa Polityka Zbrojeniowa gotowa, ale...*, „Dziennik Zbrojny” [online], 5 II 2018 [dostęp: 23 VI 2024]: <<https://dziennikzbrojny.pl/aktualnosci/news,1,10821,aktualnosci-z-polski,narodowa-polityka-zbrojeniowa-gotowa-ale%E2%80%A6>>.

23 Sz. Mitkow, *Przemysłowy potencjał obronny Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *System logistyczny potencjału obronnego RP w XXI wieku*, red. M. Brzeziński, Wydawnictwo „Adam Marszałek”, Toruń 2021, s. 63–69.

24 J. Mawdsley, *Armaments...*, s. 260–271.

oraz ograniczona dostępność źródeł pierwotnych (często publikowanych wyłącznie w językach narodowych) utrudniają weryfikację założeń polityki zbrojeniowej w oparciu o te cztery filary. Mimo to przez analogię można przyjąć, że kompleksowa polityka zbrojeniowa opiera się na skoordynowanym uwzględnieniu polityki przemysłowej, naukowo-badawczej i międzynarodowej oraz kwestii związanych z pozyskiwaniem i eksploatacją sprzętu wojskowego. Te cztery filary będą stanowiły podstawę dalszych analiz polityki zbrojeniowej w kontekście unijnym.

Pierwsza z cząstkowych polityk sektorowych NPZ – polityka przemysłowa sektora obronnego – jest kluczowym elementem kompleksowej polityki zbrojeniowej, wyraża bowiem ambicje przemysłowe państwa w kontekście bezpieczeństwa narodowego i samowystarczalności przemysłowej²⁵. Jej celem jest rozwój innowacyjnego i konkurencyjnego przemysłu obronnego, dostosowanego do potrzeb modernizacji technicznej sił zbrojnych. Realizacja tych założeń wymaga partnerskich relacji w sektorze obronnym oraz skutecznej komunikacji na wczesnych etapach definiowania wymagań operacyjnych dla nowych zdolności militarnych i sprzętu wojskowego²⁶. Skuteczność tej polityki można ocenić na podstawie obecności szczegółowych strategii, takich jak konsolidacja podmiotów przemysłowych, wsparcie *start-upów* oraz małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) czy promowanie zrównoważonego rozwoju przemysłu obronnego z uwzględnieniem aspektów ekologicznych, społecznych i ekonomicznych. Tego rodzaju działania wzmacniają strategiczne podejście państwa do rozwoju sektora obronnego.

Polityka naukowo-badawcza sektora obronnego, jako drugi filar polityki zbrojeniowej, koncentruje się na budowie innowacyjnego zaplecza badawczego, które będzie zdolne do opracowywania zaawansowanych technologii obronnych oraz procesów produkcji i eksploatacji nowoczesnego uzbrojenia²⁷. Obejmuje ona krajowe instytuty naukowe (zarówno cywilne, jak i wojskowe), ośrodki akademickie oraz działy badawczo-rozwojowe przedsiębiorstw sektora obronnego. Kluczowe znaczenie mają tutaj odpowiednie mechanizmy finansowo-prawne wspierające rozwój podmiotów i technologii o podwójnym zastosowaniu. Polityka ta powinna promować synergię między sektorem obronnym a innymi dynamicznie roz-

25 K. Dymanowski, *International...*

26 Tenże, *Polityka...*

27 Tamże.

wijającymi się branżami, wspierając transfer wiedzy i technologii. *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP* wskazuje na konieczność budowy zdolności do rozwoju technologii i produkcji zasobów strategicznych w różnych warunkach – pokoju, kryzysu i wojny²⁸. Wymaga to tworzenia ram regulacyjnych i finansowych, które będą wspierać innowacje oraz ochronę praw własności intelektualnej w sektorze obronnym. Integralnym elementem tej polityki jest współpraca międzynarodowa, zwłaszcza w ramach UE i NATO, gdzie kluczowym instrumentem wsparcia innowacji jest Europejski Fundusz Obronny. Dzięki temu sektor obronny może aktywnie uczestniczyć w rozwoju gospodarki opartej na wiedzy i nowych technologiach.

Polityka międzynarodowa sektora obronnego, będąca trzecim filarem polityki zbrojeniowej, ma na celu stworzenie sprzyjających warunków dla pozyskiwania zdolności militarnych i sprzętu wojskowego oraz wspieranie rozwoju krajowego przemysłu obronnego. Kluczowe znaczenie mają tutaj współpraca w ramach struktur NATO i UE, a także działania bilateralne i wielonarodowe zgodne z priorytetami międzynarodowej współpracy zbrojeniowej. Realizację tych zadań wspiera m.in. krajowy dyrektor ds. uzbrojenia²⁹. Strategie bezpieczeństwa narodowego wyznaczają kierunki zacieśniania współpracy politycznej, wojskowej i przemysłowej w ramach forów regionalnych i multilateralnych. Ta zaś umożliwia dostęp do nowych systemów uzbrojenia, technologii obronnych i *know-how*, co wspiera modernizację sił zbrojnych i rozwój przemysłu obronnego. Jednocześnie polityka międzynarodowa obejmuje promocję i eksport krajowych produktów obronnych, co stanowi ważny mechanizm wspierania sektora obronnego na rynkach zagranicznych i wzmacniania jego pozycji w wymiarze globalnym.

System pozyskiwania i eksploatacji sprzętu wojskowego, stanowiący czwarty filar polityki zbrojeniowej, to złożony proces obejmujący opracowanie, wdrożenie i bieżącą adaptację prawnych i organizacyjnych rozwiązań, które wspierają cały cykl życia sprzętu wojskowego – od pozyskania po utylizację. Jego celem jest zapewnienie siłom zbrojnym sprzętu zgodnego z wymaganiami operacyjnymi, terminami i budżetem, a także wspieranie nowych i istniejących zdolności operacyjnych³⁰. Proces ten angażuje

28 *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2020, s. 17.

29 K. Dymanowski, *Polityka...*

30 Tamże.

administrację rządową, przemysł oraz środowisko naukowe współpracujące w ramach struktur organizacyjnych. Wyzwaniem pozostaje tu zdefiniowanie modelu pozyskiwania sprzętu zgodnego z wytycznymi NATO i UE, a jednocześnie dostosowanego do krajowych uwarunkowań politycznych, wojskowych i administracyjnych. Różnorodność modeli zakupów i wsparcia eksploatacji sprzętu wojskowego wskazuje, że nie ma na tym polu uniwersalnego schematu. Kluczowe jest jednak zapewnienie spójności i kontynuacji transformowania sił zbrojnych jako podstawy skutecznej polityki zbrojeniowej.

Cztery wskazane wyżej filary polityki zbrojeniowej powinny stanowić zintegrowany system działań administracji rządowej, sił zbrojnych, przemysłu oraz środowisk naukowych. Celem jest tu opracowanie i wdrożenie mechanizmów, ram prawnych oraz dobrych praktyk, które efektywnie wykorzystają krajowe zasoby finansowe, intelektualne i materialne do produkcji oraz dostarczania sprzętu wojskowego zgodnie z założonym harmonogramem, budżetem i wymaganiami operacyjnymi. Równocześnie powinno się wspierać rozwój krajowego potencjału przemysłu obronnego oraz sektora naukowo-badawczego. Kluczowe znaczenie ma precyzyjne planowanie realizacji celów dla każdego filaru, zarówno w perspektywie krótko-, jak i długoterminowej, z jednoczesnym określeniem mierników oceny ich wpływu i skuteczności. Stopień współpracy między kluczowymi podmiotami będzie determinował skuteczność narodowej polityki zbrojeniowej oraz wskazywał obszary wymagające dalszego doskonalenia i synergii. Wymienione filary stanowią fundament dla dalszych analiz, szczególnie w kontekście europejskiej integracji, która od początku działalności Unii Zachodnioeuropejskiej wskazywała na potrzebę rozwijania wspólnej polityki zbrojeniowej jako odpowiedzi na wyzwania regionalne i globalne.

Integracja europejska zaczęła się od obrony – czyli europejskie kroczki w kierunku polityki zbrojeniowej

Doświadczenia obu wojen światowych z pierwszej połowy XX w. stały się impulsem do rozpoczęcia procesu polityczno-wojskowej integracji europejskiego sektora obronnego. Kluczowym krokiem było podpisanie w 1948 r. przez Belgię, Francję, Holandię, Luksemburg i Wielką Brytanię traktatu brukselskiego o współpracy gospodarczej, społecznej i kulturalnej oraz zbiorowej samoobronie, co stanowiło odpowiedź na ekspansję Związku

Radzieckiego w Europie Środkowej³¹. W powojennym kontekście politycy uznali, że osiągnięcie porozumienia w zakresie polityki bezpieczeństwa i obrony mogłoby stanowić fundament dla współpracy w innych obszarach. Takie podejście podkreślało zasadność rozpoczynania integracji europejskiej od kwestii obrony jako kluczowego kroku w zapobieganiu przyszłym konfliktom, w szczególności między Francją a Niemcami³².

W 1950 r. Francja zaprezentowała projekt utworzenia w Europie Zachodniej połączonej europejskiej armii pod kierunkiem wspólnego ministra obrony, znany jako plan Plevena. Idea ta, częściowo inspirowana wcześniejszymi propozycjami brytyjskimi (m.in. Winstona Churchilla), doprowadziła do podpisania 27 maja 1952 r. w Paryżu traktatu o powołaniu na okres pięćdziesięciu lat Europejskiej Wspólnoty Obronnej (EWO). Miała ona dysponować zastępującymi siły zbrojne państw członkowskich zintegrowanymi Europejskimi Siłami Obronnymi pod nadzorem ponadnarodowej administracji odpowiedzialnej przed Zgromadzeniem Europejskim i kontrolowanej przez Trybunał Sprawiedliwości³³. Struktury EWO wzorowane były na instytucjach powołanej rok wcześniej Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali (EWWiS), a członkami obu było te same sześć państw: Belgia, Francja, Holandia, Luksemburg, RFN i Włochy. Traktat o EWO ratyfikowany został przez pięć z nich, ale poważne trudności pojawiły się we Francji, która była inicjatorem projektu, co finalnie uniemożliwiło wejście dokumentu w życie³⁴.

Inicjatywa EWO ostatecznie upadła w ciągu dwóch lat od powstania, głównie z powodu ingerencji projektu w prawa narodowe państw członkowskich. Szczególnie Francja, kierująca się wizją autonomii strategicznej i potęgi państwowej zgodnie z myślą *v* Republiki, zaczęła podkreślać znaczenie suwerenności decyzyjnej. Poparcie projektu osłabił dodatkowo sceptyczny co do jego militarnej efektywności gen. Charles de Gaulle³⁵.

31 P. Zamelek, *Przeobrażenia...*, s. 254.

32 J. Howorth, *European Defence Policy between Dependence and Autonomy: A Challenge of Sisyphian Dimensions*, „The British Journal of Politics and International Relations” 2017, vol. 19, No. 1, s. 13–28.

33 M. Trybus, *The Legal Foundations of a European Army*, Institute of European Law, Birmingham Law School 2016 (Working Papers, 1).

34 P. Zamelek, *Przeobrażenia...*, s. 254.

35 S. Parzymies, *Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Joanny Pawelek-Mendez pt. „Polityka bezpieczeństwa i obrony Republiki Francuskiej po II wojnie światowej: strategia i planowanie”*, Warszawa, 7 IV 2022, Polska Akademia Nauk.

W rezultacie w 1954 r. dokonano zmian w traktacie brukselskim, ograniczając możliwość tworzenia niezależnych europejskich struktur wojskowych poza ramami NATO.

Po niepowodzeniu inicjatywy EWO instytucjonalizacja europejskiej polityki zbrojeniowej zniknęła z agendy Wspólnot Europejskich na ponad pół wieku. Współpraca zbrojeniowa i kwestie obrony Europy prowadzone były w tym czasie głównie poza strukturami UE, m.in. w ramach powstałej w 1954 r. Unii Zachodnioeuropejskiej³⁶ oraz późniejszych organizacji, takich jak WEAG, OCCAR, LoI, czy na forum NATO. Jak zauważyli politykolodzy Trevor Salmon i Alistair Shepherd w książce *Towards a European Army* z 2003 r., druga połowa XX w. była na tym polu okresem pięćdziesięciu lat porażki³⁷.

W marcu 1957 r. państwa członkowskie EWWiS podpisały traktat rzymski, ustanawiając Europejską Wspólnotę Gospodarczą skoncentrowaną na kwestiach ekonomicznych. Traktat ten wyłączył jednak z zasad rynku wewnętrznego wyroby obronne³⁸, co na pół wieku ugruntowało przekonanie, że polityka zbrojeniowa pozostaje w gestii państw członkowskich. Art. 223 stwierdzał, że państwa nie są zobowiązane do ujawniania informacji o zamówieniach sprzętu wojskowego, jeśli byłoby to sprzeczne z interesami ich bezpieczeństwa narodowego, tajemnicami rynkowymi lub ochroną żywotnych interesów narodowych. Państwa mogły także podejmować działania prewencyjne w zakresie produkcji i handlu bronią, amunicją oraz materiałami wojskowymi, uznawane za niezbędne dla ich bezpieczeństwa. Przepis ten prowadził do wyłączenia sektora obronnego ze wspólnotowych zasad dotyczących zakupów, połączeń i monopolii. Ponadto państwa członkowskie interpretowały ten artykuł na swoją korzyść, całkowicie wyłączając uzbrojenie z regulacji rynku wewnętrznego, choć wyroby podwójnego zastosowania podlegały zasadom działalności gospodarczej. Mimo trans-

36 Szerzej: A. Bugajski, *Problemy i wyzwania w stosunkach NATO-Unia Europejska*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2023, s. 39–40.

37 T. C. Salmon, A. J. K. Shepherd, *Toward a European Army. A Military Power in the Making?*, Lynne Rienner Publishers, Boulder 2003, DOI: 10.1515/9781685859282. Por. M. Trybus, *The Legal...*

38 B. Schmitt, *Introduction*, [w:] *European Armaments Cooperation. Core Documents*, ed. B. Schmitt, European Union Institute for Security Studies, 2003 (Chaillot Papers, 59), s. 7–8.

formacji traktatowych Wspólnot, a później UE, treść tego przepisu pozostała taka sama, choć zmieniał się jego numer – obecnie jest to art. 346 *Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej* (TFUE)³⁹.

Historia wspólnej polityki obronnej ukazuje okresy politycznej mobilizacji na rzecz współpracy zbrojeniowej przeplatane długimi etapami stagnacji, które skutkowały *ad hoc* realizowaną współpracą poza głównym nurtem instytucjonalnym Wspólnot Europejskich. W 1992 r. traktat z Maastricht powołał Wspólną Politykę Zagraniczną i Bezpieczeństwa (WPZiB), przywracając kwestie bezpieczeństwa na europejską agendę w formule międzyrządowej, choć bez uwzględnienia obronności⁴⁰. Jednocześnie wprowadzono ideę stworzenia europejskiej agencji zbrojeniowej jako obszaru do dalszego zbadania⁴¹. Mimo uruchomienia w 1999 r. Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (EPBio) integracja militarna UE nie nabrała znaczącego tempa. Przeformułowana Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony (WPBio) koncentrowała się głównie na szkoleniach, działaniach policyjnych, doradztwie i pomocy, będąc daleko od realizowania ambicji zarządzania kryzysowego, nie mówiąc już o tym, by stała się realnym graczem militarnym⁴².

Od początku lat dziewięćdziesiątych na różnych poziomach współpracy zbrojeniowej podejmowane były liczne rozproszone inicjatywy. W 1997 r. państwa członkowskie Zachodnioeuropejskiej Grupy Zbrojeniowej (WEAG) powołały Zachodnioeuropejską Organizację Zbrojeniową (WEAO), której celem było promowanie badań, technologii obronnych i współpracy zbrojeniowej⁴³. Rok później Francja, Niemcy, Włochy i Wielka Brytania utworzyły Organizację Wspólnej Współpracy Zbrojeniowej (OCCAR), która wdrażała najlepsze praktyki w wielonarodowych zamówieniach obronnych, jak program A400M, fregaty FREMM czy śmigłowce Tiger. OCCAR zastąpiła

39 P. Zamelek, *Przeobrażenia...*, s. 255–257.

40 *Traktat o Unii Europejskiej*, Dz.Urz. UE, seria C, 1992, nr 191, art. 17 (1): „Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa obejmuje wszystkie kwestie związane z bezpieczeństwem Unii, w tym stopniowe określanie wspólnej polityki obronnej, która może prowadzić do wspólnej obrony, jeżeli Rada Europejska tak postanowi”.

41 M. Trybus, *The Legal...*

42 J. Howorth, *European...*

43 *WEAO Charter*, [w:] *European Armaments...*, s. 11–22.

sztywne podejście, w którym podział kosztów równał się podziałowi pracy, elastyczniejszym modelem finansowania wieloprogramowego⁴⁴.

Mimo sukcesów operacyjnych ani WEAO, ani OCCAR nie przekształciły się w pełnoprawne agencje zbrojeniowe, głównie z powodu trudności organizacyjnych i ograniczonej woli politycznej⁴⁵. Alternatywne projekty europejskiej agencji zbrojeniowej rozważane były m.in. w trakcie Konwencji o Przyszłości Europy w 2002 r., ale brakowało im wystarczającego wsparcia⁴⁶. W latach 2001–2002 testowano również nowe formuły współpracy badawczo-rozwojowej, jak Porozumienie Europa⁴⁷, europejska grupa badawcza ERG 1⁴⁸ czy inicjatywa STAR 21⁴⁹ w obszarze kosmicznym, wskazując na potencjał integracji w tej dziedzinie.

Na przełomie XX i XXI w. Europa doświadczyła największego procesu konsolidacji przedsiębiorstw sektora obronnego, który wynikał z logiki rynkowej restrukturyzacji przemysłowej. Powstające narodowe czempiony branży obronnej zaczęły przekraczać granice państw, odpowiadając na wyzwanie gigantów zbrojeniowych, które utworzono w latach dziewięćdziesiątych w USA. Konsolidacja w Europie koncentrowała się głównie na sektorach lotniczym, raketowym i kosmicznym, a w mniejszym stopniu na branżach lądowej i morskiej.

Procesy te wymagały nie tylko decyzji biznesowych, ale także zgody politycznej państw kontrolujących własność lub zasoby strategiczne przedsiębiorstw obronnych. Najbardziej spektakularnymi przykładami transformacji były powstanie Europejskiego Przedsiębiorstwa Aeronautycznego, Obronnego i Kosmicznego (EADS, późniejszy AIRBUS), BAE Systems oraz MBDA, które stały się kluczowymi graczami na europejskim rynku zbrojeniowym⁵⁰.

Proces restrukturyzacji i internacjonalizacji przemysłu obronnego i kosmicznego doprowadził do podjęcia w 2000 r. inicjatywy politycznej,

44 OCCAR Convention, [w:] *European Armaments...*, s. 45–59.

45 J. Mawdsley, *European Union...*

46 N. Gnesotto, *Preface*, [w:] *European Armaments...*

47 *EUROPA MOU*, [w:] *European Armaments...*, s. 95–107.

48 *ERG 1*, [w:] *European Armaments...*, s. 108–129.

49 *STAR 21*, [w:] *European Armaments...*, s. 130–161.

50 P. Zamelek, *Przeobrażenia...*, s. 398–445.

która miała na celu koordynację polityki przemysłowej w dziedzinie obronności poza strukturami UE. Ministrowie obrony sześciu głównych europejskich państw produkujących sprzęt wojskowy podpisali porozumienie ramowe znane jako *List intencyjny* (LoI), który miał ułatwić współpracę przemysłową i restrukturyzację sektora⁵¹. W odpowiedzi na zmieniający się transnarodowy krajobraz przemysłowy zakładał on harmonizację kluczowych elementów krajowych polityk, w tym wymagań wojskowych, bezpieczeństwa dostaw, procedur eksportowych, badań i technologii oraz przetwarzania informacji technicznych i niejawnych⁵².

Podsumowując historyczne uwarunkowania rozwoju polityki zbrojeniowej, można stwierdzić, że przez dekady podejmowano w Europie działania na rzecz współpracy zbrojeniowej w zakresie prawnym, organizacyjnym, produkcyjnym i konsolidacyjnym, które miały zwiększyć efektywność sektora obronnego i zdolności obronne państw. W założeniu były także wyrazem woli politycznej do budowania spójnej polityki obronnej. Praktyka pokazała jednak, że założenia te nie zostały zrealizowane.

Zmieniające się środowisko bezpieczeństwa, będące stałym elementem stosunków międzynarodowych, wymaga od takich organizacji jak Unia Europejska skutecznego reagowania politycznego, gospodarczego i militarnego. W ostatnich latach na globalną architekturę bezpieczeństwa i potencjał UE do redefiniowania swojej polityki obronnej istotnie wpłynęły jednak takie przełomowe wydarzenia jak *brexit*, polityka administracji Donalda Trumpa wobec NATO czy wojna rosyjsko-ukraińska, która w pełnej skali wybuchła w lutym 2022 r.

W szczególności ten ostatni czynnik uwidocznił poważne braki w gotowości Europy do sprostania wyzwaniom bezpieczeństwa, i to zarówno politycznym, jak i militarnym. Kryzys ten szczególnie dotknął obszaru zbrojeniowego. Miesięczne zużywanie przez Ukrainę amunicji artyleryjskiej kal. 155 mm w ilościach przewyższających jej roczną produkcję w Europie ukazało poważne luki w europejskim potencjale zbrojeniowym⁵³. Zarządzenie

51 *Framework Agreement*, [w:] *European Armaments...*, s. 68–94.

52 J. Mawdsley, *European Union...*

53 P. Alvarez-Couceiro, *Europe at a Strategic Disadvantage: A Fragmented Defence Industry*, „War on the Rocks” [online], 18 IV 2023 [dostęp: 31 VII 2024]: <<https://warontherocks.com/2023/04/europe-at-a-strategic-disadvantage-a-fragmented-defence-industry/>>.

tym niedoborom zajmie dostawcom przemysłowym lata⁵⁴. Jednocześnie eksperci ds. bezpieczeństwa z całego świata dostarczają nowych danych, które pozwalają lepiej zrozumieć tę wojnę, analizując jej różne aspekty, w tym strategię wojskowe, zdolności obronne, zużycie sprzętu w operacjach wielodomenowych, prowadzenie działań w różnych środowiskach, wsparcie logistyczne czy kwestie medyczne na polu walki⁵⁵. Dla Unii Europejskiej analizy te stanowią nie tylko podstawę do refleksji nad uwarunkowaniami bezpieczeństwa, ale przede wszystkim pilne wezwanie do praktycznego wdrożenia działań na rzecz urzeczywistnienia europejskiej polityki zbrojeniowej.

Cztery wymiary unijnej polityki zbrojeniowej

Między fragmentarycznymi procesami konsolidacji i restrukturyzacji przemysłowego sektora obronnego w Europie oraz współpracą w ramach programów zbrojeniowych realizowaną regionalnie z wybranymi partnerami a politycznymi intencjami wyrażanymi przez dekady w ramach WPZiB istniała wyraźna przepaść – brak wspólnej europejskiej polityki zbrojeniowej. Nie można jednak twierdzić, że państwa członkowskie UE nie podejmowały żadnych inicjatyw w tym obszarze – przykłady takich działań jak OCCAR i LoI świadczą o politycznej determinacji do utrzymania konkurencyjnego przemysłu zbrojeniowego w Europie. Mimo to w przypadku inicjatyw obronnych istotnych z narodowego punktu widzenia państwa te konsekwentnie preferowały działania realizowane poza strukturami UE, wybierając współpracę *ad hoc* w ramach alternatywnych

54 *Building Defence Capacity in Europe: An Assessment*, The International Institute for Strategic Studies, 2024, s. 112.

55 *A Call to Action: Lessons from Ukraine for the Future Force*, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle 2024; J. Black i in., *Resourcing Defense Cooperation in Europe Amidst Russia's War in Ukraine: Implications of Reforms to Planning, Programming, Budgeting, and Execution Processes for Multinational Collaboration*, RAND Corporation, Santa Monica 2024; *Russian War against Ukraine. Lessons Learned Curriculum Guide*, North Atlantic Treaty Organization, Brussels, 8 XII 2023; J. P. Maulny, *The Impact of the War in Ukraine on the European Defence Market*, French Institute for International and Strategic Affairs, Paris 2023; *Point of no Return? The Transformation of the Global Order after the Russian Invasion of Ukraine*, ed. M. Terlikowski, The Polish Institute of International Affairs, Warsaw 2023.

ram instytucjonalnych, co systematycznie wykluczało kwestie zbrojeniowe z kompetencji unijnych⁵⁶.

Biorąc pod uwagę, że europejska integracja zawsze ukierunkowana była na utrzymanie pokoju, obecna polityka zbrojeniowa unijnych instytucji wdrażana jest bardziej *implicite* niż *explicite*. Jej praktyczna realizacja jest podstawą studium przypadku w kontekście czterech kluczowych obszarów: polityki przemysłowej, naukowo-badawczej i międzynarodowej oraz systemu pozyskiwania sprzętu wojskowego.

Polityka przemysłowa na rzecz polityki zbrojeniowej w Unii Europejskiej

Traktaty założycielskie Wspólnot Europejskich przyznawały ich instytucjom kompetencje w obszarach gospodarczych, wykluczając kwestie obronne, co przez dekady uniemożliwiało zmianę tych ustaleń. Dopiero w okresie postzimnowojennym, w obliczu demilitaryzacji oraz redukcji wydatków wojskowych przez państwa członkowskie, Komisja Europejska (KE) po raz pierwszy zaangażowała się w działania związane z sektorem obronnym, ograniczając je jednak do wymiaru gospodarczego. W ramach funduszy strukturalnych Wspólnot zrealizowano kilka programów wspierających finansowo demilitaryzację i restrukturyzację przemysłu obronnego w Europie Zachodniej⁵⁷.

Traktaty UE przyznają Komisji Europejskiej kompetencje w czterech kluczowych obszarach prawa konkurencji, które obecnie opierają się na art. 173 TFUE będącym podstawą polityki przemysłowej Wspólnoty. Kompetencje te obejmują także przemysł obronny, w tym kontrolę fuzji, pomoc publiczną, zwalczanie praktyk monopolistycznych i karteli oraz liberalizację handlu. W wielu aspektach są jednak współdzielone z państwami członkowskimi⁵⁸.

Skrupulatne podejście KE do zwiększania efektywności unijnej gospodarki skierowało w końcu uwagę na przemysł obronny. W styczniu 1996 r. Komisja zaprezentowała pierwszy komunikat stanowiący

56 N. Gnesotto, *Preface...*

57 O. Bergstrom i in., *Anticipating Restructuring in the European Defence Industry*, BIPE, Paris 2008.

58 T. Teichler i in., *Study on State Control of Strategic Defence Assets*, Manchester Institute of Innovation Research, Manchester 2010.

wkład do europejskiego dyskursu na temat wyzwań w tym obszarze⁵⁹, a rok później przedstawiła kolejny, podkreślający konieczność utrzymania bazy przemysłowo-technologicznej sektora obronnego w ramach Wspólnot Europejskich⁶⁰. Komunikat ten promował UE jako preferowany poziom działań i synergii dla przemysłu obronnego, a załącznikiem do niego był projekt wspólnego działania Rady UE w zakresie polityki zbrojeniowej oraz plan działań dla czternastu powiązanych obszarów. Brak zgody państw członkowskich co do istoty i celowości wspólnej polityki zbrojeniowej spowodował jednak, że kwestie te zostały odłożone na kolejnych pięć lat⁶¹.

W 2003 r. na wniosek Parlamentu Europejskiego KE ponownie zajęła się kwestiami uzbrojenia⁶². Impulsem do tych działań były procesy konsolidacji przemysłu obronnego po obu stronach Atlantyku oraz rozwój EPBio. Komisja sygnalizowała gotowość wniesienia swojej wiedzy w obszarach przemysłowych i rynkowych, aby wspierać ewentualną politykę UE dotyczącą sektora obronnego. Kluczową diagnozą było stwierdzenie ukształtowania się hermetycznych rynków narodowych, co prowadziło do fragmentaryzacji zdolności badawczo-produkcyjnych oraz nieefektywnego wykorzystania środków finansowych. Skutkiem były kosztowne równoległe programy zbrojeniowe, które marnowały potencjał UE⁶³. W komunikacie *Obronność europejska – kwestie przemysłowe i rynkowe – w kierunku polityki UE w zakresie wyposażenia obronnego*⁶⁴ KE określiła siedem priorytetowych obszarów działań na kolejne lata: standaryzację, monitorowanie sektorów związanych z obronnością, transfery wewnątrzspołnotowe, kon-

59 *Wyzwania stojące przed europejskim przemysłem związanym z obronnością: wkład do działań na poziomie europejskim*, Komisja Europejska, Bruksela, 24 I 1996, COM(96)10.

60 *Wdrażanie strategii UE w zakresie przemysłów związanych z obronnością*, Komisja Europejska, Bruksela, 4 XII 1997, COM(97)583, s. 5.

61 P. Zamelek, *Budowanie odporności sektora obronnego w perspektywie Komisji Europejskiej*, „Wiedza Obronna” 2024, t. 286, nr 1.

62 *European Defence-Related Industries*, European Parliament, 10 IV 2002, P5_TA(2002)0172.

63 P. Zamelek, *Przeobrażenia...*, s. 257.

64 *Obronność europejska – kwestie przemysłowe i rynkowe – w kierunku polityki UE w zakresie wyposażenia obronnego*, Komisja Europejska, Bruksela, 11 III 2003, COM/2003/0113.

kurencję, zasady zamówień publicznych na sprzęt wojskowy, kontrolę eksportu wyrobów podwójnego zastosowania oraz badania⁶⁵.

Kluczowym krokiem w procesie kształtowania polityki zbrojeniowej UE było ustanowienie w lipcu 2004 r. Europejskiej Agencji Obrony (EDA) na mocy wspólnego działania Rady Ministrów. Państwa członkowskie powierzyły jej zadania obejmujące rozwój zdolności obronnych w UE, promocję i zacieśnianie współpracy zbrojeniowej, wzmacnianie Europejskiej Bazy Technologiczno-Przemysłowej Sektora Obronnego (EDTIB), wspieranie konkurencyjności europejskiego rynku wyposażenia obronnego na arenie międzynarodowej oraz zwiększanie efektywności europejskich badań i technologii w tym sektorze⁶⁶. W kolejnych latach EDA opracowała strategię i rekomendacje dla tych obszarów, angażując ekspertów z państw członkowskich oraz przemysłu w projekty badawcze i programy rozwoju zdolności obronnych. Agencja przejęła dorobek WEAG/WEAO i współpracowała z OCCAR w zakresie zarządzania programami zbrojeniowymi⁶⁷. Stała się również istotnym partnerem KE we wdrażaniu unijnych programów poświęconych obronności.

Pierwszym istotnym impulsem do zacieśnienia współpracy między EDA i KE była wydana w 2007 r. w ramach pakietu obronnego KE *Strategia na rzecz silniejszego i bardziej konkurencyjnego europejskiego przemysłu obronnego*⁶⁸. Komunikat ten zainicjował działania na rzecz zmian strukturalnych i organizacyjnych, konsolidacji europejskiego sektora obronnego oraz zwiększenia wydatków na kluczowe dla WPBiO badania i technologie obronne. Efektem było rozszerzenie współpracy KE z EDA na różne obszary, w tym wspieranie MŚP sektora obronnego, które wcześniej marginalizowano w ramach gospodarki zbrojeniowej⁶⁹. Na początku drugiej dekady XXI w. wskazane zmiany polityczno-instytucjonalne doprowadziły

65 F. Cameron, G. Quille, *ESDP: The State of Play*, European Policy Centre, 2024 (EPC Working Paper, 11).

66 *Wspólne Działanie Rady UE nr 2004/551/WPZiB z 12.07.2004 r.*, Dz.Urz. UE, L 245/17, 17 VII 2004.

67 J. Mawdsley, *European Union...*

68 *Strategia na rzecz silniejszego i bardziej konkurencyjnego europejskiego przemysłu obronnego*, Komisja Europejska, Bruksela, 5 XII 2007, COM(2007)764.

69 *Najpierw myśl na małą skalę. Program „Small Business Act” dla Europy*, Komisja Europejska, Bruksela, 25 VI 2008, COM(2008)394.

do uznania przez KE, że realizuje ona „europejską politykę w zakresie przemysłu obronnego”, rozumianą jako wspieranie konkurencji, innowacyjności, rozwój MŚP i wzmacnianie bazy przemysłowej dla WPBio⁷⁰. Potwierdzeniem tego kierunku było przemówienie inauguracyjne przewodniczącego KE w 2014 r., który wskazał politykę obronną jako jeden z priorytetów na nadchodzącą kadencję⁷¹.

Komisja Europejska zaczęła wkrótce integrować kwestie bezpieczeństwa i obronności w swoich działaniach⁷², uznawszy je za kluczowe elementy inicjatywy przewodniej w strategii Europa 2020⁷³ oraz zintegrowanej polityki przemysłowej w erze globalizacji⁷⁴. Było to odpowiedzią na zacieranie się granic między oboma sektorami oraz ich podobny wpływ na przyszłe działania unijnych instytucji. Plan postępowania zawarty w komunikacie KE z 2013 r. wyznaczył siedem strategicznych obszarów determinujących politykę przemysłową UE w zakresie bezpieczeństwa i obrony:

- wzmocnienie wewnętrznego rynku obrony,
- wspieranie konkurencyjności przemysłu obronnego (w tym standaryzację, certyfikację, dostęp do surowców, rozwój MŚP i kompetencji pracowników),
- wykorzystanie potencjału technologii podwójnego zastosowania i innowacji,
- rozwój zdolności obronnych,
- przestrzeń kosmiczną i obronę (ochronę infrastruktury, łączność i obrazowanie satelitarne),
- integrację polityki energetycznej UE z sektorem obrony,

70 *Europejska polityka przemysłu obronnego*, „Komisja Europejska” [online, dostęp: 18 VIII 2013]: <www.ec.europa.eu/enterprise/sectors/defence/defence-industrial-policy/index_en.htm>.

71 J.-C. Juncker, *A New Start for Europe*, „European Commission” [online], 15 VII 2014 [dostęp: 13 IX 2024]: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_14_567>.

72 *Polityka w zakresie sektora bezpieczeństwa – Plan działania na rzecz innowacyjnego i konkurencyjnego sektora bezpieczeństwa*, Komisja Europejska, Bruksela, 26 VII 2012, COM(2012)417.

73 *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Komisja Europejska, Bruksela, 3 III 2010, COM(2010)2020.

74 *Zintegrowana polityka przemysłowa w erze globalizacji – Konkurencyjność i zrównoważony rozwój na pierwszym planie*, Komisja Europejska, Bruksela, COM(2010)614, 28 X 2010.

– wzmocnienie międzynarodowego wymiaru poprzez konkurencyjność na rynkach trzecich i kontrolę eksportu produktów podwójnego zastosowania⁷⁵.

W 2016 r. nastąpiło przyspieszenie realizacji unijnej polityki przemysłowej skoncentrowanej na sektorze obronnym, zainicjowane przez Globalną Strategię UE na rzecz Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa (EUGS)⁷⁶ oraz Europejski Plan Działań w Sektorze Obrony (EDAP)⁷⁷. Dokumenty te wprowadziły nowe podejście, promujące współpracę obronną i strategiczną autonomię UE rozumianą jako zdolność do niezależnej produkcji sprzętu wojskowego oraz wzmacnianie europejskiego przemysłu obronnego. EDAP opierał się natomiast na trzech filarach: uruchomieniu Europejskiego Funduszu Obronnego (EDF), wspieraniu inwestycji w łańcuchy dostaw za pomocą Europejskiego Programu Rozwoju Przemysłu Obronnego (EDIDP)⁷⁸ oraz wzmocnieniu jednolitego rynku obronnego. Działania te miały zapewnić przedsiębiorstwom finansowanie projektów badawczo-rozwojowych i przyczynić się do formowania Jednolitego Rynku Obronnego. Dalsze kroki zdefiniowano w Białej Księdze w sprawie przyszłości Europy z 2017 r., która zakładała budowę Europejskiej Unii Obronnej do 2025 r.⁷⁹ Sprzyjały temu dwa kluczowe czynniki: *brexit*, który eliminował opór Wielkiej Brytanii wobec rozwoju twardych unijnych zdolności obronnych, oraz agresywne działania Federacji Rosyjskiej⁸⁰.

75 *W kierunku bardziej konkurencyjnego i wydajnego sektora obronności i bezpieczeństwa*, Komisja Europejska, Bruksela, 24 VII 2013, COM(2013)542.

76 *Wspólna wizja, wspólne działanie: Silniejsza Europa – Globalna strategia na rzecz polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, „European Union” [online], 28 VI 2016 [dostęp: 14 VII 2024]: <<https://eur-lex.europa.eu/PL/legal-content/summary/common-foreign-and-security-policy-global-strategy.html>>.

77 *Europejski plan działań w sektorze obrony*, Komisja Europejska, Bruksela, 30 XI 2016, COM(2016)950.

78 *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1092 z dnia 18.07.2018 r. ustanawiające Europejski program rozwoju przemysłu obronnego mający na celu wspieranie konkurencyjności i zdolności innowacyjnych przemysłu obronnego Unii*, Dz.Urz. UE, L 200/30, 7 VIII 2018.

79 *Biała Księga w sprawie Przyszłości Europy. Refleksje i scenariusze dotyczące przyszłości UE-27 do 2025 r.*, Komisja Europejska, Bruksela, 1 III 2017, COM(2017)2025.

80 W. Pawłuszko, *Zbrojeniówka w centrum polityki przemysłowej UE*, „Defence 24” [online], 5 X 2017 [dostęp: 31 VII 2024]: <<https://defence24.pl/zbrojeniowka-w-centrum-polityki-przemyslowej-ue>>.

Dodatkowo potrzebę pilnych działań na rzecz unijnej autonomii obronnej wzmocniła nieprzewidywalna polityka obronna USA pod rządami prezydenta Trumpa.

W styczniu 2021 r. w strukturach KE powołano Dyрекcję Generalną do Spraw Przemysłu Obronnego i Przestrzeni Kosmicznej (DG DEFIS), co było istotnym krokiem w porządkowaniu polityki zbrojeniowej w UE. KE podkreśliła tym działaniem, że polityka przemysłowo-obronna stała się dla niej jednym z priorytetowych obszarów, co potwierdzała seria komunikatów i planów działań promujących synergię między przemysłem cywilnym, obronnym i kosmicznym⁸¹. W zakresie przemysłu obronnego DG DEFIS otrzymała zadanie wzmacniania konkurencyjności i innowacyjności EDTIB. Wykorzystuje do tego m.in. Europejski Fundusz Obronny, wdrażanie unijnych przepisów dotyczących zamówień publicznych w dziedzinie obronności oraz realizację Planu Działań na Rzecz Mobilności Wojskowej. W obszarze przestrzeni kosmicznej DG DEFIS przejęła natomiast realizację unijnego programu kosmicznego, obejmującego Copernicus (monitorowanie Ziemi), globalny system nawigacji satelitarnej Galileo oraz system wspomagania satelitarnego EGNOS. Jednocześnie wspiera rozwój innowacyjnego przemysłu kosmicznego w UE, dbając o utrzymanie autonomicznego, niezawodnego i efektywnego kosztowo dostępu Unii do przestrzeni kosmicznej⁸².

Dwadzieścia lat od ponownego zaangażowania UE w planowanie polityki zbrojeniowej globalny kontekst bezpieczeństwa uległ istotnym zmianom, szczególnie w wyniku wojny na Ukrainie. Skutkuje to przesunięciem priorytetów z reagowania kryzysowego na działania wojenne o wysokiej intensywności, co skłoniło Unię do przyjęcia bardziej asertywnej postawy w obszarze bezpieczeństwa i obronności oraz wyznaczenia ambitnych celów do zrealizowania w krótkim czasie. Kluczowym wyrazem tego podejścia jest opublikowana 5 marca 2024 r. *Europejska strategia przemysłu obronnego* (EDIS)⁸³, która promuje zwiększenie inwestycji w obronność, uspraw-

81 *Plan działania na rzecz synergii między przemysłem cywilnym, obronnym i kosmicznym*, Komisja Europejska, Bruksela, 22 II 2021, COM(2021)70; *Wspólny komunikat. Analiza luk inwestycyjnych w zakresie obronności i dalsze działania*, Komisja Europejska, Bruksela, 18 V 2022, JOIN(2022)24.

82 P. Zamelek, *Budowanie...*

83 *Nowa Strategia na rzecz europejskiego przemysłu obronnego: osiągnięcie gotowości UE dzięki zdolnemu do reagowania i odpornemu europejskiemu przemysłowi obronnemu*.

nienie wspólnych zamówień, zapewnienie stabilności finansowej przemysłowi obronnemu oraz wzmocnienie interoperacyjności sił zbrojnych państw członkowskich. Strategia ta obejmuje również zacieśnienie współpracy z ukraińskim sektorem obronnym.

Kolejnym przełomowym krokiem w 2024 r. było ogłoszenie utworzenia stanowiska komisarza ds. obrony w nowej Komisji Europejskiej na kadencję 2024–2029. Funkcja ta ma mieć charakter techniczny i skupiać się na administrowaniu czterema wymiarami zdefiniowanej polityki zbrojeniowej. Powołanie komisarza ds. obrony należy postrzegać jako istotny krok polityczny w konsolidowaniu kompetencji w ramach Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony oraz Komisji Europejskiej. Odzwierciedla to dążenie do zintegrowanego podejścia w obszarze obronności, łącząc działania państw członkowskich nad wzmocnieniem EDTIB z inicjatywami KE, i umożliwia bardziej efektywne reagowanie na współczesne wyzwania bezpieczeństwa.

Powołanie komisarza ds. obrony budzi jednak również istotne pytania o skuteczność tej inicjatywy i wyzwania związane z precyzyjnym określeniem prerogatyw technicznego urzędu w kontekście ambitnych celów UE, redukcji napięć kompetencyjnych i zapewnienia konsensusu politycznego, który łączyłby interesy państw członkowskich z unijnymi celami strategicznymi. Wyzwania te zdecydują o realnym wpływie komisarza na politykę zbrojeniową UE.

Podsumowując tę część, warto podkreślić, że zainicjowany w latach dziewięćdziesiątych proces stopniowego formalizowania polityki przemysłowej UE na rzecz polityki zbrojeniowej przyspieszył w ostatniej dekadzie w odpowiedzi na pogarszające się środowisko bezpieczeństwa, szczególnie po inwazji Rosji na Ukrainę. Kryzys ten ujawnił niedobory europejskich zdolności obronnych, podkreślając potrzebę budowy silnej bazy przemysłowej, która wspierałaby autonomię strategiczną UE. Inicjatywy dotyczące surowców, MŚP, kontroli eksportu czy technologii kosmicznych stanowią kluczowe elementy tego procesu. Skuteczność działań, w tym rola komisarza ds. obrony, zależy jednak od zharmonizowania ich z interesami państw członkowskich oraz spójności politycznej UE.

Wspólny Komunikat do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Komisja Europejska, Bruksela, 5 IV 2024, JOIN(2024)10 final.

Polityka naukowo-badawcza na rzecz zbrojeń w Unii Europejskiej

W polityce naukowo-badawczej UE, tradycyjnie wspierającej cywilne branże przemysłowe, początkowo unikano bezpośredniego finansowania sektora obronnego, co wynikało z ograniczonych kompetencji Wspólnoty w tym obszarze. W ostatnich dwóch dekadach podejście to uległo jednak radykalnej zmianie. Pierwszym krokiem było opracowanie w 2003 r. Europejskiego Programu Badań nad Bezpieczeństwem (ESRP), który zapoczątkował finansowanie projektów związanych z bezpieczeństwem, technologiami informacyjnymi i nadzorem. W kolejnych latach w ramach 7 Programu Ramowego (2007–2013) oraz Horyzontu 2020 (2014–2020) UE sukcesywnie zwiększała nakłady na badania nad bezpieczeństwem, przestrzenią kosmiczną i cyberbezpieczeństwem, często o podwójnym zastosowaniu⁸⁴. Punktem zwrotnym było uruchomienie EDF⁸⁵ w ramach programu Horyzont Europa (2021–2027), który po raz pierwszy wprowadził bezpośrednio finansowanie obronności. Zamiast kolejnych regulacji EDF proponuje model zachęt finansowych, wspierając współpracę badawczo-rozwojową w sektorze obronnym.

Równolegle do unijnych programów badawczych projekty obronne od lat realizowane były w ramach wspólnie finansowanych inicjatyw badawczo-technologicznych (R&T) Europejskiej Agencji Obrony. Od momentu jej powstania przydzielono ponad 1 mld euro na ok. 250 projektów R&T, zarówno w kategorii A (z udziałem wszystkich państw członkowskich EDA), jak i B (finansowanych przez zainteresowane kraje)⁸⁶. Oddolny rozwój technologii systematycznie wzmacniany jest ogólnymi inicjatywami strategicznymi, jak Nadrzędny Strategiczny Program Badawczy (OSRA), Kluczowe Działania Strategiczne (KSA) oraz dodatkowe fundusze, w tym 2 mld euro na Program Innowacji Obronnych UE i Centrum Innowacji

84 *European Defence Industrial Development Programme (EDIDP)*, „European Commission” [online, dostęp: 19 VII 2024]: <https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/european-defence-industrial-development-programme-edidp_en>.

85 P. Zamelek, *Budowanie...*

86 *Capability Technology Areas*, „European Defence Agency” [online, dostęp: 19 VII 2024]: <[https://eda.europa.eu/what-we-do/research-technology/capability-technology-areas-\(captechs\)](https://eda.europa.eu/what-we-do/research-technology/capability-technology-areas-(captechs))>.

(HEDI)⁸⁷. Inicjatywy te podkreślają strategiczne znaczenie badań i technologii w budowaniu europejskiego potencjału obronnego.

W 2016 r. UE podjęła decyzję o skierowaniu wieloletniego finansowania badawczo-rozwojowego (B+R) na sektor obronny, co miało odwrócić trend niskich inwestycji w państwach członkowskich, ale bez zastępowania ich własnych działań. Wsparcie to uzupełniono takimi instrumentami, jak Plan Rozwoju Zdolności (CDP), Skoordynowany Roczny Przegląd Obronności (CARD) oraz Stała Współpraca Strukturalna (PESCO), przy czym wszystkie koordynowane były przez EDA. PESCO, ustanowiona w 2017 r. na podstawie art. 42, ust. 6 i art. 46 TFUE, realizuje projekty w obszarach szkoleniowych, lądowych, morskich, powietrznych, cybernetycznych i wspierających, ściśle powiązane z finansowaniem EDF i celami B+R⁸⁸. CARD monitoruje z kolei krajowe plany wydatków na obronę, identyfikuje ponad 130 możliwości współpracy i proponuje projekty priorytetowe, takie jak operacje cybernetyczne i zdolności medyczne, wspierając rozwój zdolności najwyższej klasy⁸⁹.

Jeszcze przed uruchomieniem Europejskiego Funduszu Obronnego z rekordowym budżetem 7,2 mld euro⁹⁰ UE realizowała projekty przygotowawcze, takie jak PADR⁹¹ (90 mln euro na lata 2017–2019) oraz EDIDP⁹² (500 mln euro na lata 2019–2020). Oba te programy były elementami

87 *Hub for EU Defence Innovation Established within EDA*, „European Defence Agency” [online], 17 V 2022 [dostęp: 19 VII 2024]: <<https://eda.europa.eu/news-and-events/news/2022/05/17/hub-for-eu-defence-innovation-established-within-eda>>.

88 „Permanent Structured Cooperation” [online, dostęp: 19 VII 2024]: <<https://www.pesco.europa.eu/>>.

89 *Coordinated Annual Review on Defence*, „European Defence Agency” [online, dostęp: 19 VII 2024]: <[https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/coordinated-annual-review-on-defence-\(card\)](https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/coordinated-annual-review-on-defence-(card))>.

90 *Utworzenie Europejskiego Funduszu Obronnego*, Komisja Europejska, Bruksela, 7 VI 2017, COM(2017)295; *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/697 z dnia 29.04.2021 ustanawiające Europejski Fundusz Obronny i uchylające rozporządzenie (UE) 2018/1092*, Dz.Urz. UE, L 170/149, 12 V 2021: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0697&from=PL>> [dostęp: 19 VII 2024].

91 *Preparatory Action on Defence Research (PADR)*, „European Commission” [online, dostęp: 19 VII 2024]: <https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/preparatory-action-defence-research-padr_en>.

92 *European Defence...*

EDAP⁹³ mającymi zwiększać konkurencyjność i innowacyjność europejskiego przemysłu obronnego. EDF, którego zadaniem jest wspieranie transgranicznej współpracy między przedsiębiorstwami i ośrodkami badawczymi, skupia się na rozwijaniu nowoczesnych i interoperacyjnych technologii obronnych do poziomu prototypu.

EDF podzielony został na dwa okna finansowania – badawcze i zdolnościowe. Projekty badawcze realizowane w ramach pierwszego okna otrzymują pełne finansowanie z budżetu UE, a obejmują krytyczne oraz innowacyjne technologie, takie jak elektronika, metamateriały, szyfrowanie czy robotyka. Okno zdolnościowe, zgodnie z art. 21 rozporządzenia ws. EDF, wspiera wczesne etapy programów zbrojeniowych, takie jak studia wykonalności, prototypy i testowanie, ale nie obejmuje zakupu uzbrojenia. Projekty w tym obszarze muszą być inicjowane przez co najmniej dwa państwa członkowskie, które zobowiązują się do skoordynowanego wykorzystania wyników programu⁹⁴.

Wprowadzony przez KE mechanizm finansowania projektów obronnych przewiduje, że państwa ograniczające się do zakupów gotowego uzbrojenia nie będą mogły korzystać z unijnych środków, co wyklucza rozwój ich zdolności naukowych i przemysłowych w zakresie technologii przyszłości⁹⁵. W sektorze obronnym, gdzie faza koncepcyjno-rozwojowa trwa średnio dziesięć lat, wczesne zaangażowanie w projekt zabezpiecza dalszy udział w jego rozwijaniu i produkcji w przyszłości. Z perspektywy KE zasady finansowania zgodne z art. 13 dyrektywy obronnej 2009/81/WE wspierają współpracę transeuropejską. Przepisy te pozwalają państwom członkowskim na nabywanie wyników tego rodzaju projektów bez procedur przetargowych, co sprzyja efektywności, a jednocześnie wzmacnia współpracę naukowo-przemysłową w Europie.

W kontekście priorytetu EDF, jakim jest wzajemne wzmacnianie zdolności obronnych w UE, pojawiają się analizy wskazujące na potrzebę

93 *European Defence Action Plan*, European Commission, COM(2016)0950: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:4298898>> [dostęp: 19 VII 2024].

94 B. Kucharski i in., *Polish-Ukrainian Military Industry Cooperation. The Rising Military Industry Power?*, Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego, Warszawa 2023 (Pułaski Report).

95 J. Pawełek-Mendez, *Polityka obronna i zbrojeniowa Francji: rola parlamentu*, „Infos”, 30 V 2018.

włączenia do współpracy podmiotów spoza Unii⁹⁶. Chociaż takie otwarcie dawałoby szansę na zwiększenie efektywności finansowania i dostęp do zaawansowanych technologii, dynamiczne zmiany geopolityczne stawiają pod znakiem zapytania jego zasadność w sektorze obronnym, który jest wyjątkowo podatny na wpływy polityczne. Paradoksalnie takie podejście może osłabić europejską autonomię strategiczną i zagrozić bezpieczeństwu dostaw, co stoi w sprzeczności z celami EDF.

Obok Europejskiego Funduszu Obronnego w ostatnich latach wprowadzono w UE zmiany prawne umożliwiające wykorzystanie zasobów innych unijnych programów na potrzeby sektora obronnego. Do kluczowych instrumentów wspierających badania, rozwój i innowacje w tej dziedzinie należą: wspierający konkurencyjność przedsiębiorstw i MŚP program COSME⁹⁷, ukierunkowane na inwestycje infrastrukturalne Connecting Europe Facility (CEF) i Single European Sky ATM Research (SESAR)⁹⁸, przeznaczony dla inwestycji strategicznych Invest EU⁹⁹, a także pożyczki i gwarancje oferowane przez Europejski Bank Inwestycyjny¹⁰⁰. Inicjatywy te uzupełniają finansowanie EDF, wspierając rozwój sektora obronnego na poziomie europejskim.

Jednym z dowodów skuteczności europejskiego podejścia badawczo-rozwojowego w interesującym nas obszarze jest koncepcja Nowej Obrony (New Defence), która analogicznie do firm technologicznych z branży kosmicznej (New Space) redefiniuje tradycyjny przemysł obronny. Przedsiębiorstwa działające w sektorze Nowej Obrony, takie jak Anduril Industries czy Scale AI, stawiają na innowacyjność, elastyczność i wykorzystanie sztucznej inteligencji w zastosowaniach wojskowych, przyciągając uwagę dzięki przewadze technologicznej i zasobom finansowym.

96 T. Lawrenson, E. Sabatino, *The Impact of the European Defence Fund on Cooperation with Third-Country Entities*, The International Institute for Strategic Studies, październik 2024.

97 COSME 2014–2020, „European Commission” [online, dostęp: 19 VII 2024]: <https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/cosme_en>.

98 *Connecting Europe Facility*, „European Commission” [online, dostęp: 19 VII 2024]: <<https://ec.europa.eu/inea/en/connecting-europe-facility>>.

99 *Invest EU*, „European Commission” [online, dostęp: 19 VII 2024]: <https://single-market-economy.ec.europa.eu/access-finance/investeu_en>.

100 *Loans*, „European Investment Bank” [online, dostęp: 19 VII 2024]: <<https://www.eib.org/en/products/loans/index.htm>>.

Choć sektor ten dominuje w USA, to rosnący potencjał europejskich przedsiębiorstw wskazuje na szanse dalszego rozwoju, szczególnie w segmencie usług i technologii wspierających obronność¹⁰¹.

Polityka naukowo-badawcza UE w sektorze obronnym, choć wcześniej marginalizowana, zyskuje obecnie priorytetowy status, co świadczy o rosnącym znaczeniu autonomii strategicznej i konieczności reagowania na zmieniające się środowisko bezpieczeństwa. Wdrożenie EDF oraz wcześniejsze inicjatywy, takie jak PADR i EDIDP, to przełomowe kroki w promowaniu innowacji i współpracy transgranicznej w ramach sektora zbrojeniowego. Zastosowanie w tym obszarze zasad transeuropejskiej współpracy oraz mechanizmów finansowych wskazuje zaś na dążenie UE do przezwyciężenia fragmentaryzacji zdolności obronnych, choć jednocześnie wywołuje kontrowersje związane z potencjalnym osłabieniem suwerenności narodowej. Otwarta dyskusja o włączeniu podmiotów spoza UE oraz sprawiedliwej alokacji środków pomiędzy państwami członkowskimi uwidocznia napięcie między efektywnością gospodarczą a niezależnością strategiczną, wskazując na konieczność precyzyjnego równoważenia tych aspektów. Integracja polityki obronnej z programami cywilnymi, jak COSME czy Invest EU, świadczy o wszechstronności unijnego podejścia, ale także o wyzwaniach wynikających z różnorodności interesów państw członkowskich. UE stoi zatem przed trudnym zadaniem zharmonizowania celów bezpieczeństwa i konkurencyjności, co może przesądzić o jej globalnej pozycji jako lidera w sektorze obronnym.

Polityka międzynarodowa na rzecz polityki zbrojeniowej w Unii Europejskiej

Z przykładów przedstawianych w poprzednich częściach wyłania się już obraz wszechstronnej współpracy transgranicznej w ramach europejskiej polityki zbrojeniowej, która obejmuje wszystkie etapy od fazy koncepcyjnej po produkcję. W odróżnieniu od tradycyjnej współpracy międzyrządowej *ad hoc*, która wymaga skomplikowanych porozumień instytucjonalnych i przemysłowych, obecne działania opierają się na regularnych i praktycznych formach współpracy badaczy oraz producentów w ramach

101 L. Béraud-Sudreau, *Europe's Other Arms Production Problem: „New Defense”*, „Econpol Forum” 2024, vol. 25, No. 4, s. 28–31; L. Scarazzato i in., *Developments in Arms Production and the Effects of the War in Ukraine*, „Defence and Peace Economics” 2024, s. 7.

struktur UE. Model ten jest korzystny dla dużych państw, które realizują swoje priorytetowe cele rozwoju obronnego, w tym redukcję liczby platform i systemów uzbrojenia na rynku europejskim. Jednocześnie stanowi efektywne rozwiązanie dla mniejszych krajów o ograniczonym potencjale badawczo-przemysłowym, umożliwiając im pozyskiwanie zdolności obronnych zarówno na poziomie technicznym, jak i operacyjnym. Współpraca międzynarodowa staje się dla nich jedyną realną możliwością uczestniczenia w produkcji złożonych systemów, takich jak czołgi, których samodzielne opracowanie byłoby niemożliwe.

Dodatkowo prowadzone są dwu- i wielostronne działania eksperckie z globalnymi partnerami, takimi jak USA, Ukraina czy Izrael. Współpraca ta odbywa się za pośrednictwem specjalistycznych forów obronnych, w tym Europejskiej Agencji Obrony, co jest możliwe dzięki ustaleniom administracyjnym, które ułatwiają wymianę wiedzy i technologii oraz wzmacniają wspólne zdolności obronne w kontekście międzynarodowym.

Unijna polityka zagraniczna w obszarze zbrojeniowym obejmuje współpracę transatlantycką z USA oraz dwu- i wielostronne relacje z innymi kluczowymi partnerami na świecie. Najważniejszym jednak od ponad dwóch dekad pozostaje Sojusz Północnoatlantycki, określany jako fundament zbiorowej obrony sojuszników. Współpraca UE i NATO skupia się na budowie bardziej konkurencyjnego europejskiego sektora obronnego, co stanowi kluczowy element wspólnych ambicji wzmocnienia zdolności obronnych. Ta wielowymiarowa kooperacja, oparta na licznych umowach międzynarodowych, nabrała szczególnego znaczenia w kontekście trwającej wojny rosyjsko-ukraińskiej, podkreślając wagę synergii obu organizacji dla europejskiego bezpieczeństwa.

Wraz ze zintensyfikowaniem działań UE w ramach EPBiO oraz realizacją wspólnych misji pokojowych i operacji zarządzania kryzysowego porozumienie Berlin Plus z 2003 r.¹⁰² stało się koncepcją współpracy UE i NATO. Deklaracja warszawska z 2016 r. ustanowiła zaś jej podstawy, obejmując 42 narzędzia w siedmiu kluczowych obszarach, takich jak zdolności obronne, przemysł zbrojeniowy, badania i rozwój oraz wsparcie państw w budowaniu zdolności obrony i bezpieczeństwa, w tym współpracę

102 *Berlin Plus Agreement: EU-NATO Declaration on ESDP*, North Atlantic Treaty Organization, Brussels 2003: <<http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-142e.htm>> [dostęp: 31 VII 2024].

z krajami partnerskimi i innymi organizacjami międzynarodowymi¹⁰³. Deklaracja brukselska z 2018 r. rozszerzyła te obszary, pogłębiając jednocześnie zakres partnerstwa między UE i NATO¹⁰⁴. Porozumienie z 2023 r. potwierdziło zaś gotowość do dalszego rozwoju współpracy, wskazując na ambitne cele przeniesienia partnerstwa na wyższy poziom przy jednoczesnym zachowaniu autonomii decyzyjnej obu organizacji i poszanowaniu specyfiki ich polityk bezpieczeństwa i obrony¹⁰⁵.

Poza formalnymi ramami współpracy dwustronnej między NATO a UE kluczowe znaczenie dla polityki zbrojeniowej mają praktyczne działania w zakresie harmonizacji i standaryzacji wyrobów obronnych, które rozpoczęto już w latach pięćdziesiątych XX w. W kolejnej dekadzie powołana została w NATO Konferencja Krajowych Dyrektorów ds. Uzbrojenia (CNAD), której celem było regularne analizowanie politycznych, ekonomicznych i technicznych aspektów zaopatrywania sił zbrojnych w sprzęt wojskowy. Działania CNAD zapewniały interoperacyjność w ramach Sojuszu oraz efektywną koordynację inwestycji w Europie Zachodniej¹⁰⁶. Od 1994 r. forum to, najpierw w ramach WEAG, a później EDA, stało się platformą kooperacji państw UE w zakresie uzbrojenia, wspierając komunikację strategiczną i współpracę polityczno-wojskową. Działania te przyczyniają się do wzmocnienia wojskowego i przemysłowego potencjału UE, wspierając jednocześnie NATO w osiąganiu strategicznych celów interoperacyjności.

103 Wspólna deklaracja przewodniczącego Rady Europejskiej, przewodniczącego Komisji Europejskiej oraz sekretarza generalnego NATO: *Common Set of Proposals for the Implementation of the Joint Declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization*, North Atlantic Treaty Organization, 2016: <<https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2017/08/Common-set-of-proposals-for-the-implementation-of-the-Joint-Declaration-2.pdf>> [dostęp: 19 VII 2024].

104 *Joint Declaration on EU-NATO Cooperation*, Council of the European Union, Brussels, 10 VII 2018: <https://www.consilium.europa.eu/media/36096/nato_eu_final_eng.pdf> [dostęp: 19 VII 2024].

105 *Wspólna deklaracja o współpracy UE-NATO (10 stycznia 2023)*, „Rada Europejska. Rada Unii Europejskiej” [online], 10 I 2023 [dostęp: 16 II 2024]: <<https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2023/01/10/eu-nato-joint-declaration-10-january-2023/>>; *Joint Declaration on EU-NATO Cooperation*, „North Atlantic Treaty Organization” [online], 10 I 2023 [dostęp: 19 VII 2024]: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_210549.htm>.

106 P. Zamelek, *Przeobrażenia...*, s. 258.

Prowadzenie przez obie organizacje równoległych procesów wzmacniających obszar bezpieczeństwa i obronności, jak Proces Planowania NATO oraz Plan Rozwoju Zdolności w UE, spotyka się z całkowicie zasadnymi głosami krytyki¹⁰⁷. Mimo to główny cel międzynarodowych formatów współpracy w obszarze polityki zbrojeniowej – zarówno bilateralnych, jak i multilateralnych – pozostaje niezmienny. Jest nim budowanie zaufania i zrozumienia dla wspólnych działań na rzecz bezpieczeństwa. Kluczowe jest tu tworzenie trwałych partnerstw i wspieranie sojuszników mimo istniejących różnic i rozbieżnych interesów między państwami i organizacjami. Realizacja konkretnych projektów wynikających z tych dyskusji wzmacnia dodatkowo każdy z trzech pozostałych wymiarów unijnej polityki zbrojeniowej, integrując działania w zakresie przemysłu, badań i współpracy międzynarodowej.

Unijna polityka zbrojeniowa, oparta na współpracy międzynarodowej i transgranicznej, osiąga znaczące sukcesy, jak harmonizacja działań w ramach NATO, CNAD czy EDA oraz efektywne wdrażanie deklaracji warszawskiej z 2016 r., brukselskiej z 2018 i porozumienia z 2023. Inicjatywy te wspierają interoperacyjność i wzmacniają europejski sektor obronny. Wciąż jednak wyzwaniem pozostają różnorodność interesów państw członkowskich, dominacja większych krajów oraz potrzeba pogodzenia współpracy transatlantyckiej z autonomią strategiczną UE. Mimo to integracja w obszarze badań, przemysłu i współpracy międzynarodowej jest kluczowa dla konkurencyjnej i efektywnej obronności UE.

Pozyskiwanie sprzętu wojskowego na rzecz polityki zbrojeniowej w Unii Europejskiej

Pozyskiwanie sprzętu wojskowego na szczeblu narodowym zazwyczaj dokonywane jest w oparciu o ustawy, regulacje, decyzje resortu obrony narodowej i wytyczne wewnętrzne. Na poziomie unijnym wynikająca z zasady pierwszeństwa nadrzędność prawa wspólnotowego zapewnia jednolite stosowanie go we wszystkich państwach członkowskich. Regulacje w tym obszarze, głównie w formie dyrektyw Parlamentu Europejskiego, wymagają implementacji do ustawodawstwa krajowego, co podkreśla ich kluczową rolę w harmonizacji działań. Taki tryb prawny uzasadnia przeprowadzenie szczegółowej

107 S. Biscop, *EU Strategy 2025–2029: We Have the Instruments, Now Set the Objectives*, Royal Institute for International Relations, 2024 (Egmont Policy Brief, 367), s. 7.

analizy przyczyn pozyskiwania sprzętu wojskowego oraz zakresu i skuteczności służących do tego unijnych narzędzi w celu lepszego zrozumienia potencjału systemu zamówień obronnych na poziomie UE.

Głównym impulsem do podjęcia na szczeblu unijnym działań na rzecz zwiększenia konkurencyjności europejskiego przemysłu obronnego była nieskuteczność systemów zamówień obronnych państw członkowskich powodująca dublowanie zasobów finansowych i sprzętowych oraz osłabienie wiarygodności WPBiO. Zarzewie tego problemu tkwiło w skrajnym protekcyjnizmie systemów zamówień w wielu krajach i oczywiście wiązało się z liberalną interpretacją art. 346 TFUE przy realizacji zamówień obronnych. Działania protekcyjnistyczne wobec rynków narodowych wynikały z tajemnicy otaczającej listę uzbrojenia z 1958 r.¹⁰⁸, którego miały dotyczyć wyłączenia, oraz z intencji zapewnienia bezpieczeństwa dostaw sprzętu wojskowego, które państwa członkowskie traktowały jako gwarancje niezależności własnych sił zbrojnych. Gospodarcze skutki uboczne takiego podejścia na poziomie unijnym omówiono już w kontekście polityki przemysłowej.

Te same podstawy prawne, które przyznały KE kompetencje w zakresie konkurencyjności wyrobów obronnych, regulacji celnych i licencji eksportowych, mają zastosowanie również do zamówień publicznych. Opierają się one na roli Komisji jako strażnika traktatów założycielskich UE (art. 17, ust. 1 TUE), co pozwoliło jej także na interpretowanie art. 346 TFUE. Niemniej jednak przepisy te nie przyznają KE prerogatyw do oceny podstawowych interesów bezpieczeństwa państw członkowskich ani do ingerencji w decyzje dotyczące systemów uzbrojenia zamawianych przez państwa w celu ochrony tych interesów¹⁰⁹.

Z czasem kompetencyjna słabość KE w zakresie interpretacji art. 346 TFUE została częściowo zniwelowana dzięki orzecznictwu Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości (ETS). W wielu wyrokach wskazał on, że zwolnienie z przepisów wspólnotowych, o którym mowa w art. 346, ust. 1b TFUE, dotyczy wyłącznie wyposażenia zaprojektowanego, opracowanego i wyprodukowanego specjalnie do celów wojskowych. Kierując do Trybunału skargi w związku z zakłóceniami konkurencji na rynku wewnętrznym wskutek

108 Wyciąg z Decyzji Rady 255/58 z dnia 15.04.1958 r., Rada Unii Europejskiej, Bruksela, 26 XI 2008, 14538/4/08 REV4.

109 P. Zamelek, *Budowanie...*

nadużywania tego artykułu przez państwa członkowskie, KE najczęściej uzyskiwała rozstrzygnięcia na ich niekorzyść¹¹⁰.

Od lat dziewięćdziesiątych KE wielokrotnie podejmowała próby regulowania zamówień obronnych, początkowo poprzez komunikaty kierowane do państw członkowskich. Pierwsze takie działania, jak komunikat z 1997 r. zmierzający do restrykcyjnej interpretacji ówczesnego art. 296 TWE¹¹¹, były jednak odrzucane przez państwa członkowskie. W kolejnych latach Komisja systematycznie podkreślała konieczność zdefiniowania priorytetów i uzyskania zbieżności stanowisk w zakresie polityki wyposażenia obronnego Wspólnot Europejskich¹¹². Akcentowała również potrzebę harmonizacji zasad zamówień na sprzęt obronny w celu zwiększenia efektywności rynku. Dopiero w 2004 r. w obliczu planów utworzenia Europejskiej Agencji Obrony, która mogła stanowić dla KE konkurencję w kształtowaniu europejskiego rynku obronnego, Komisja opublikowała zieloną księgę w sprawie zamówień obronnych¹¹³. Dokument ten wskazywał na istotne nieprawidłowości wynikające z fragmentaryzacji narodowych rynków obronnych oraz braku przejrzystości i otwartości, które utrudniały interoperacyjność i kompatybilność sił zbrojnych państw UE. Tworzył również podstawy do dalszych konsultacji z państwami członkowskimi¹¹⁴.

Kierunek działań Komisji został jednak jasno określony i konsekwentnie realizowano go we współpracy z EDA. W 2006 r. KE wdrożyła niewiążący Międzyrządowy Reżim Wspierania Konkurencji na Europejskim Rynku Wyposażenia Obronnego, mający przeciwdziałać najbardziej problematycznym nadużyciom w systemach zamówień obronnych. Następnie opublikowała *Komunikat interpretacyjny w sprawie stosowania artykułu 296 TWE w obszarze zamówień obronnych*¹¹⁵, gdzie w oparciu o orzecznictwo

110 *Zamówienia w dziedzinach obronności i bezpieczeństwa*, Urząd Zamówień Publicznych, Warszawa 2011, s. 5.

111 *Wdrażanie strategii...*

112 *Obronność europejska...*

113 *Zielona Księga. Zamówienia publiczne w dziedzinie obrony*, Komisja Europejska, Bruksela, 23 IX 2004, COM(2004)608.

114 *Wyniki konsultacji rozpoczętych po opublikowaniu zielonej księgi w sprawie zamówień publicznych w dziedzinie obrony oraz przyszłych inicjatyw komisji*, Komisja Europejska, Bruksela, 6 XII 2005, COM(2005)626, s. 3–4.

115 *Komunikat interpretacyjny w sprawie stosowania artykułu 296 TWE w obszarze zamówień obronnych*, Komisja Europejska, Bruksela, 7 XII 2006, COM(2006)779.

ETS szczegółowo wyjaśniono ograniczenia dotyczące stosowania wyłączeń w zamówieniach obronnych, co przyczyniło się do większej transparentności i ujednolicenia praktyk w państwach członkowskich.

Do tej pory niewiążące mechanizmy w obszarze zamówień obronnych umożliwiły państwom członkowskim przygotowanie się do wdrożenia prawnie wiążących regulacji, które KE zaproponowała w 2007 r. w ramach tzw. pakietu obronnego. Skutkiem tych działań było uchwalenie w 2009 r. przez Parlament Europejski i Radę UE dyrektywy obronnej 2009/81/WE¹¹⁶. Obejmowała ona zakupy uzbrojenia, sprzętu wojskowego i ich serwisowanie, a także zakupy wrażliwego wyposażenia niewojskowego i budowę infrastruktury na potrzeby sprzętu wojskowego, jednocześnie ułatwiając przedsiębiorstwom z sektora obronnego dostęp do rynków innych państw członkowskich. Zapewniała przy tym zestaw wyjątków, np. międzynarodowe programy badawczo-rozwojowe, wspierając współpracę transgraniczną w dziedzinie obronności. Wyroby podwójnego zastosowania wciąż jednak regulowane były zasadami jednolitego rynku. Aby zwiększyć efektywność i przestrzeganie przepisów w systemie zamówień obronnych, KE wydała w 2019 r. dodatkowe wytyczne, mające ograniczyć ryzyko nieprzestrzegania unijnych regulacji¹¹⁷.

Druga dyrektywa pakietu obronnego, znana jako dyrektywa transferowa¹¹⁸, miała na celu eliminację barier w wewnątrzwspólnotowej wymianie handlowej poprzez ujednolicenie przepisów dotyczących transferów wyrobów obronnych. Zakładano w niej poprawę skuteczności kontroli wywozu, wspieranie bezpieczeństwa dostaw na jednolitym rynku oraz redukcję obciążeń administracyjnych dla państw członkowskich. Mimo tych ambitnych celów po piętnastu latach od uchwalenia dyrektywy generalne zezwolenia na transfer pozostają wyjątkiem, a nie regułą. Należy

116 *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/81/WE z dnia 13.07.2009 r. w sprawie koordynacji procedur udzielania niektórych zamówień na roboty budowlane, dostawy i usługi przez instytucje lub podmioty zamawiające w dziedzinach obronności i bezpieczeństwa i zmieniająca dyrektywy 2004/17/WE i 2004/18/WE*, Dz.Urz. UE, L 216/7, 20 VIII 2009, motyw 16.

117 *Zawiadomienie Komisji w sprawie wytycznych dotyczących wspólnych zamówień w dziedzinach obronności i bezpieczeństwa*, Dz.Urz. UE, C 157, 8 V 2019.

118 *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/43/WE z dnia 6 maja 2009 r. w sprawie uproszczenia warunków transferów produktów związanych z obronnością we Wspólnocie*, Dz.Urz. UE, L 146/1, 10 VI 2009.

zatem stwierdzić, że dyrektywa przyniosła pewne pozytywne rezultaty, ale jej wpływ na praktykę wymiany handlowej wciąż jest ograniczony¹¹⁹.

Kluczowe znaczenie dla zacieśnienia współpracy w obszarze zamówień obronnych mają najnowsze działania UE. W komunikacie z 2022 r. KE zaproponowała nowe mechanizmy wspólnych zamówień i współpracy z przemysłem obronnym, mające doprowadzić do zwiększenia zdolności produkcyjnych i zaspokojenia rosnących potrzeb¹²⁰. By sprostać zapotrzebowaniu na amunicję i pociski rakietowe dla Ukrainy, wdrożono Akt Wsparcia Produkcji Amunicji (ASAP) o wartości 500 mln euro¹²¹, a z myślą o pilnych potrzebach operacyjnych – dysponujący takim samym budżetem Europejski Instrument na rzecz Wzmocnienia Przemysłu Obronnego poprzez Wspólne Zamówienia (EDIRPA)¹²². Inicjatywy te symbolizują postęp w uwspólnotowieniu procesu pozyskiwania sprzętu wojskowego w sytuacjach kryzysowych.

Unijne wysiłki na rzecz integracji zamówień obronnych, w tym dyrektywy z pakietu obronnego oraz programy ASAP i EDIRPA, odzwierciedlają dążenie do zwiększenia interoperacyjności i rozwiązania problemów fragmentaryzacji oraz protekcyjizmu w sektorze obronnym UE. Można jednak zauważyć, że choć działania te stanowią znaczący krok w budowie zharmonizowanego rynku obronnego, to ich skuteczność ograniczona jest przez opór państw członkowskich wobec pełnej liberalizacji oraz trudności w implementacji, co pokazuje przykład dyrektywy transferowej. Na krytyczne potrzeby w sytuacjach kryzysowych odpowiadają natomiast takie programy jak ASAP i EDIRPA, ale ich realizacja wymaga większej spójności między interesami narodowymi i celami unijnymi. Zwłaszcza że idea strategicznej autonomii UE może wzmocnić zdolności Europy do reagowania na zakłócenia w globalnych łańcuchach dostaw, ale może również generować napięcia z partnerami i wzbudzać obawy mniejszych państw o swoją

119 *Issue paper #4 Towards a European Defence Industrial Strategy: Enhancing Our Security of Supply on the Internal Market*, European Commission, 7 XII 2023.

120 *Wkład Komisji w europejską obronność*, Komisja Europejska, Bruksela, 15 II 2022, COM(2022)60.

121 *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/1525 z dnia 20.07.2023 r. w sprawie wspierania produkcji amunicji (ASAP)*, Dz.Urz. UE, L 185/7, 24 VII 2023.

122 *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/2418 z dnia 18.10.2023 r. w sprawie ustanowienia instrumentu na rzecz wzmocnienia europejskiego przemysłu obronnego przez zamówienia realizowane na zasadzie współpracy (EDIRPA)*, Dz.Urz. UE, Seria L 2023/2418, 26 X 2023.

suwerenność. Przykładowo USA mogą postrzegać unijne inicjatywy jako zagrożenie dla zbytu amerykańskiego sprzętu wojskowego. Budowa wspólnego rynku obronnego wymaga więc nie tylko rozwiązań prawnych, ale także szerszego konsensusu politycznego w UE.

Wnioski

Analiza działań podejmowanych w ostatnich dwóch dekadach wskazuje na długoterminową i konsekwentną strategię unijnych instytucji na rzecz budowania fundamentów polityki zbrojeniowej w sposób *implicite*, co spotyka się ze wsparciem większości państw członkowskich. Kluczowymi argumentami uzasadniającymi takie podejście są fragmentaryzacja rynków obronnych, brak efektywności w generowaniu zdolności obronnych, przemysłowych i badawczych, ograniczona interoperacyjność militarna oraz nieefektywne wykorzystywanie środków finansowych na każdym etapie procesu pozyskiwania zdolności obronnych.

Inicjatywy podejmowane w ramach czterech filarów unijnej polityki zbrojeniowej ilustrują, jak Unia Europejska stopniowo buduje kompleksowe podejście do wspierania sektora obronnego, uwzględniając zarówno rozwój technologiczny, jak i praktyczne aspekty produkcji, eksploatacji oraz utylizacji produktów zbrojeniowych. Wcześniejsze programy, takie jak Europejski Program Rozwoju Przemysłu Obronnego i Program Rozwoju Przemysłu Obronnego, a także obecne inicjatywy, w tym Akt Wsparcia Produkcji Amunicji oraz Europejski Instrument na rzecz Wzmocnienia Przemysłu Obronnego poprzez Wspólne Zamówienia, wraz z proponowanym Europejskim Programem Inwestycji Obronnych mają na celu ustanowienie trwałego mechanizmu wsparcia Europejskiej Bazy Technologiczno-Przemysłowej Sektora Obronnego w ramach przyszłych Wieloletnich Ram Finansowych. Poszczególne inicjatywy oraz kierunek tego procesu mają swoich zwolenników i krytyków w środowiskach politycznym, przemysłowym i naukowym.

Jeszcze w 2019 r. Daniel Fiott udowodniał w swojej książce, że określony w traktatach mandat Komisji Europejskiej nie pozwala na znaczące rozszerzenie jej kompetencji regulacyjnych w obszarze współpracy zbrojeniowej UE kosztem państw członkowskich¹²³. Dynamiczne zmiany w śro-

123 D. Fiott, *Defence...*

dowisku bezpieczeństwa Europy napędzane konfliktami, w tym wojną rosyjsko-ukraińską, działają jednak jak katalizator europejskiej polityki zbrojeniowej. Niezależnie od tego, czy ostatecznie przyjmie ona kształt formalnej Europejskiej Unii Obronnej, czy też pozostanie uwzględniona w prawnych i gospodarczych ramach UE, wzmacnianie odporności europejskiego sektora obronnego wspiera budowanie potencjału odstraszania i potencjalną wojskową mocarstwowość Unii. Jak przypomina Sven Biscop, „wielkie mocarstwa nie prowadzą ze sobą wojen”, co podkreśla znaczenie silnej polityki zbrojeniowej jako elementu odstraszania¹²⁴.

Uwspółnotowanie polityki zbrojeniowej w UE wiązałoby się oczywiście z potencjalnymi zagrożeniami dla interesów bezpieczeństwa narodowego państw członkowskich, szczególnie w obszarze przemysłowym oraz w zakresie ochrony krajowych rynków i priorytetów rozwoju zdolności obronnych. Pragnące chronić swoje interesy państwa członkowskie mogą się obawiać utraty kontroli nad decyzjami kluczowymi dla ich suwerenności w zakresie bezpieczeństwa. Ponadto, podobnie jak na poziomie krajowym, gdzie odpowiedzialność za poszczególne segmenty polityki zbrojeniowej jest rozproszona między różne resorty, struktura decyzyjna UE może generować trudności, zwłaszcza wobec konieczności uzgadniania kompromisów wśród 27 państw członkowskich. Tego rodzaju wyzwania mogą osłabiać dynamikę i skuteczność procesu budowania wspólnej polityki zbrojeniowej UE.

Nie zmienia to faktu, że europejska współpraca obronna wkracza obecnie na nowy poziom, wymagając od państw członkowskich oraz krajowych podmiotów zaangażowania we wspólne przedsięwzięcia i poszukiwanie zrównoważonych modeli współpracy w ramach coraz bardziej efektywnej i konkurencyjnej Europejskiej Bazy Technologiczno-Przemysłowej Sektora Obronnego. Przetwarzanie tego projektu jako wspólnej inicjatywy europejskiej, a nie sumy zdolności krajowych, staje się warunkiem koniecznym, by sprostać nowym wyzwaniom bezpieczeństwa, zwłaszcza że procesy geopolityczne i polityka zbrojeniowa UE są ze sobą ściśle powiązane i wzajemnie na siebie oddziałują. Zmiana środowiska bezpieczeństwa wskutek eskalacji konfliktów wydaje się nie pozostawiać innej opcji niż aktywizacja kolejnych elementów polityki zbrojeniowej i stopniowa konsolidacja działań unijnych państw na rzecz jej rozwoju.

124 S. Biscop, *EU Strategy...*, s. 2.

Potwierdza się zatem przytoczona we wstępie teza o potrzebie budowy polityki zbrojeniowej UE. Przemawiają za tym zarówno konieczność zwiększenia rynkowej efektywności europejskiego sektora obronnego, jak i pogarszające się globalne środowisko bezpieczeństwa.

Bibliografia

- Alvarez-Couceiro P., *Europe at a Strategic Disadvantage: A Fragmented Defence Industry*, „War on the Rocks” [online], 18 IV 2023 [dostęp: 31 VII 2024]: <<https://warontherocks.com/2023/04/europe-at-a-strategic-disadvantage-a-fragmented-defence-industry/>>.
- Armament Policy of the Swiss Federal Council, Swiss Federal Council, 2023: <<https://www.ar.admin.ch/en/armamentpolicy>> [dostęp: 31 VII 2024].
- Béraud-Sudreau L., *Europés Other Arms Production Problem: „New Defense”*, „Econpol Forum” 2024, vol. 25, No. 4.
- Bergstrom O., Bruggeman F., Ganczewski J., Hartley K., Sellier D., Waelbroeck-Rocha E., Wilke P., Wulf H., *Anticipating Restructuring in the European Defence Industry*, BIPE, Paris 2008.
- Biała Księga w sprawie Przyszłości Europy. Refleksje i scenariusze dotyczące przyszłości UE-27 do 2025 r., Komisja Europejska, Bruksela, 1 III 2017, COM(2017)2025.
- Biscop S., *EU Strategy 2025–2029: We Have the Instruments, Now Set the Objectives*, Royal Institute for International Relations, 2024 (Egmont Policy Brief, 367).
- Black J., Stuart D., McKernan M., Young S., Jouan N., Sommerfeld Antoniou M., Le Gargasson C., Slapakova L., Ogden T., Silfversten E., Eken M., Kleberg C., Godges J. P., *Resourcing Defense Cooperation in Europe Amidst Russia’s War in Ukraine: Implications of Reforms to Planning, Programming, Budgeting, and Execution Processes for Multinational Collaboration*, RAND Corporation, Santa Monica 2024.
- Bugajski A., *Problemy i wyzwania w stosunkach NATO-Unia Europejska*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2023.
- Building Defence Capacity in Europe: An Assessment*, The International Institute for Strategic Studies, 2024.
- A Call to Action: Lessons from Ukraine for the Future Force*, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle 2024.
- Cameron F., Quille G., *ESDP: The State of Play*, European Policy Centre, 2024 (EPC Working Paper, 11).
- Capability Technology Areas*, „European Defence Agency” [online, dostęp: 19 VII 2024]: <[https://eda.europa.eu/what-we-do/research-technology/capability-technology-areas-\(captechs\)](https://eda.europa.eu/what-we-do/research-technology/capability-technology-areas-(captechs))>.
- Common Set of Proposals for the Implementation of the Joint Declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission and the*

- Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization*, North Atlantic Treaty Organization, 2016: <<https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2017/08/Common-set-of-proposals-for-the-implementation-of-the-Joint-Declaration-2.pdf>> [dostęp: 19 VII 2024].
- Connecting Europe Facility*, „European Commission” [online, dostęp: 19 VII 2024]: <<https://ec.europa.eu/inea/en/connecting-europe-facility>>.
- Constantinos S., *Armaments Cooperation in Europe: An Example of Europeanization?*, Research Institute for European and American Studies, Athens 2008 (Research Paper, 126).
- Coordinated Annual Review on Defence*, „European Defence Agency” [online, dostęp: 19 VII 2024]: <[https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/coordinated-annual-review-on-defence-\(card\)](https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/coordinated-annual-review-on-defence-(card))>.
- COSME 2014–2020*, „European Commission” [online, dostęp: 19 VII 2024]: <https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/cosme_en>.
- Dymanowski K., *International Cooperation as an Element of State Armaments Policy*, „Security Forum” 2019, vol. 3, No. 2.
- Dymanowski K., *Polityka zbrojeniowa państwa*, [w:] *Uwarunkowania zewnętrzne zarządzania przedsiębiorstwem zbrojeniowym*, red. K. Dymanowski, A. Nowakowska-Krystman, Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej, Warszawa 2018.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/43/WE z dnia 6 maja 2009 r. w sprawie uproszczenia warunków transferów produktów związanych z obronnością we Wspólnocie*, Dz.Urz. UE, L 146/1, 10 VI 2009.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/81/WE z dnia 13.07.2009 r. w sprawie koordynacji procedur udzielania niektórych zamówień na roboty budowlane, dostawy i usługi przez instytucje lub podmioty zamawiające w dziedzinach obronności i bezpieczeństwa i zmieniająca dyrektywy 2004/17/WE i 2004/18/WE*, Dz.Urz. UE, L 216/7, 20 VIII 2009, motyw 16.
- EU-NATO Declaration on ESDP*, North Atlantic Treaty Organization, Brussels 2003: <<http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-142e.htm>> [dostęp: 31 VII 2024].
- Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Komisja Europejska, Bruksela, 3 III 2010, COM(2010)2020.
- European Armaments Cooperation. Core Documents*, ed. B. Schmitt, European Union Institute for Security Studies, 2003 (Chaillot Papers, 59).
- A European Armaments Policy. Report*, Assembly of Western European Union, 1978: <<https://aei.pitt.edu/74632/1/MAT0044.pdf>> [dostęp: 31 VII 2024].
- European Defence Action Plan*, European Commission, COM(2016)0950: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:4298898>> [dostęp: 19 VII 2024].
- The European Defence Agency: Arming Europe*, ed. N. Karampekios, I. Oikonomou, Routledge, 2015.
- European Defence Industrial Development Programme (EDIDP)*, „European Commission” [online, dostęp: 19 VII 2024]: <<https://defence-industry-space.ec.europa>>.

- eu/eu-defence-industry/european-defence-industrial-development-programme-edidp_en>.
- European Defence-Related Industries*, European Parliament, 10 IV 2002, P5_TA(2002)0172.
- Europejska polityka przemysłu obronnego*, „Komisja Europejska” [online, dostęp: 18 VIII 2013]: <www.ec.europa.eu/enterprise/sectors/defence/defence-industrial-policy/index_en.htm>.
- Europejski plan działań w sektorze obrony*, Komisja Europejska, Bruksela, 30 XI 2016, COM(2016)950.
- Fiott D., *Defence Industrial Cooperation in the European Union: The State, the Firm and Europe*, Routledge, 2019.
- Gotkowska J., *A European Defence Union? The EU's New Instruments in the Area of Security and Defence*, Centre for Eastern Studies, Warsaw 2019 (OSW Report): <https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/Report__A%20European%20Defence%20Union__net_o.pdf> [dostęp: 31 VII 2024].
- Haas M., Vuille A., *The Transformation of European Armaments Policies*, Center for Security Studies, Zurich 2018 (CSS Analyses in Security Policy, 234).
- Handbook of Defense Economics. Defense in a Globalized World*, ed. T. Sandler, K. Hartley, Elsevier, 2007.
- Howorth J., *European Defence Policy between Dependence and Autonomy: A Challenge of Sisyphean Dimensions*, „The British Journal of Politics and International Relations” 2017, vol. 19, No. 1.
- Hub for EU Defence Innovation Established within EDA*, „European Defence Agency” [online], 17 V 2022 [dostęp: 19 VII 2024]: <<https://eda.europa.eu/news-and-events/news/2022/05/17/hub-for-eu-defence-innovation-established-within-eda>>.
- Ilinca D., *Historical Milestones in the Evolution of European Armaments Cooperation*, „Strategic Impact” 2022, No. 3–4 (85).
- Invest EU*, „European Commission” [online, dostęp: 19 VII 2024]: <https://single-market-economy.ec.europa.eu/access-finance/investeu_en>.
- Issue paper #4 Towards a European Defence Industrial Strategy: Enhancing Our Security of Supply on the Internal Market*, European Commission, 7 XII 2023.
- Iwancz J., Toszek B. H., *European Security Management at the National Level: A Comparative Analysis of Strategies for the Development of Defence Capability in the United Kingdom and Poland*, „Polish Political Science” 2022, vol. 51, issue 1: <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_15804_ppsy202212?q=bwmeta1.element.ojs-issn-0208-7375-year-2022-issue-1_51_6&qt=CHILDREN-STATELESS> [dostęp: 31 VII 2024].
- Joint Declaration on EU-NATO Cooperation*, Council of the European Union, Brussels, 10 VII 2018: <https://www.consilium.europa.eu/media/36096/nato_eu_final_eng.pdf> [dostęp: 19 VII 2024].
- Joint Declaration on EU-NATO Cooperation*, „North Atlantic Treaty Organization” [online], 10 I 2023 [dostęp: 19 VII 2024]: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_210549.htm>.

- Jones S. G., *The Rise of European Security Cooperation*, Cambridge University Press, Cambridge 2007.
- Juncker J.-C., *A New Start for Europe*, „European Commission” [online], 15 VII 2014 [dostęp: 13 IX 2024]: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_14_567>.
- Kiss Y., *Arms Industry Transformation and Integration. The Choices of East Central Europe*, Oxford University Press, 2014.
- Komunikat interpretacyjny w sprawie stosowania artykułu 296 TWE w obszarze zamówień obronnych, Komisja Europejska, Bruksela, 7 XII 2006, COM(2006)779.
- Koutrakos P., *Trade, Foreign Policy and Defence in EU Constitutional Law. The Legal Regulation of Sanctions, Exports of Dual-Use Goods and Armaments*, Hart Publishing, 2001.
- Kucharski B., Materniak D., Zamelek P., Kozłowski A., *Polish-Ukrainian Military Industry Cooperation. The Rising Military Industry Power?*, Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego, Warszawa 2023 (Pułaski Report).
- Lawrenson T., Sabatino E., *The Impact of the European Defence Fund on Cooperation with Third-Country Entities*, The International Institute for Strategic Studies, październik 2024.
- Loans, „European Investment Bank” [online, dostęp: 19 VII 2024]: <<https://www.eib.org/en/products/loans/index.htm>>.
- Maulny J. P., *The Impact of the War in Ukraine on the European Defence Market*, French Institute for International and Strategic Affairs, Paris 2023.
- Mawdsley J., *Armaments Decision-Making: Are European States Really Different?*, „Comparative Strategy” 2018, vol. 37, No. 4.
- Mawdsley J., *European Union Armaments Policy: Options for Small States?*, „European Security” 2008, vol. 17, issue 2–3.
- Mitkow Sz., *Przemysłowy potencjał obronny Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *System logistyczny potencjału obronnego RP w XXI wieku*, red. M. Brzeziński, Wydawnictwo „Adam Marszałek”, Toruń 2021.
- The Modern Defense Industry. Political, Economic, and Technological Issues*, ed. R. A. Bitzinger, Praeger Security International, 2009.
- Mölling Ch., Schütz T., *Vorschläge für eine neue deutsche Rüstungspolitik. Über die Corona-Krise zur Neuausrichtung*, Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik, Berlin 2020 (DGAP Policy Brief, 23).
- Najpierw myśl na małą skalę. Program „Small Business Act” dla Europy, Komisja Europejska, Bruksela, 25 VI 2008, COM(2008)394.
- Narodowa Polityka Zbrojeniowa gotowa, ale..., „Dziennik Zbrojny” [online], 5 II 2018 [dostęp: 23 VI 2024]: <<https://dziennikzbrojny.pl/aktualnosci/news,1,10821,aktualnosci-z-polski,narodowa-polityka-zbrojeniowa-gotowa-ale%E2%80%A6>>.
- The NATO Alternative Analysis Handbook*, 2 ed., NATO, 2017: <<https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/05/alta-handbook.pdf>> [dostęp: 31 VII 2024].
- Nowa Strategia na rzecz europejskiego przemysłu obronnego: osiągnięcie gotowości UE dzięki zdolnemu do reagowania i odpornemu europejskiemu przemysłowi

- obronnemu. *Wspólny Komunikat do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów*, Komisja Europejska, Bruksela, 5 IV 2024, JOIN(2024)10 final.
- Obronność europejska – kwestie przemysłowe i rynkowe – w kierunku polityki UE w zakresie wyposażenia obronnego*, Komisja Europejska, Bruksela, 11 III 2003, COM/2003/O113.
- Parzymies S., *Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Joanny Pawełek-Mendez pt. „Polityka bezpieczeństwa i obrony Republiki Francuskiej po II wojnie światowej: strategia i planowanie”*, Warszawa, 7 IV 2022, Polska Akademia Nauk.
- Pawełek-Mendez J., *Polityka obronna i zbrojeniowa Francji: rola parlamentu*, „Infos”, 30 V 2018.
- Pawłuszko W., *Zbrojeniówka w centrum polityki przemysłowej UE*, „Defence 24” [online], 5 X 2017 [dostęp: 31 VII 2024]: <<https://defence24.pl/zbrojeniowka-w-centrum-polityki-przemyslowej-ue>>.
- „Permanent Structured Cooperation” [online, dostęp: 19 VII 2024]: <<https://www.pesco.europa.eu/>>.
- Plan działania na rzecz synergii między przemysłem cywilnym, obronnym i kosmicznym*, Komisja Europejska, Bruksela, 22 II 2021, COM(2021)70.
- Point of no Return? The Transformation of the Global Order after the Russian Invasion of Ukraine*, ed. M. Terlikowski, The Polish Institute of International Affairs, Warsaw 2023.
- Polityka w zakresie sektora bezpieczeństwa – Plan działania na rzecz innowacyjnego i konkurencyjnego sektora bezpieczeństwa*, Komisja Europejska, Bruksela, 26 VII 2012, COM(2012)417.
- Preparatory Action on Defence Research (PADR)*, „European Commission” [online, dostęp: 19 VII 2024]: <https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/preparatory-action-defence-research-padr_en>.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1092 z dnia 18.07.2018 r. ustanawiające Europejski program rozwoju przemysłu obronnego mający na celu wspieranie konkurencyjności i zdolności innowacyjnych przemysłu obronnego Unii*, Dz.Urz. UE, L 200/30, 7 VIII 2018.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/697 z dnia 29.04.2021 ustanawiające Europejski Fundusz Obronny i uchylające rozporządzenie (UE) 2018/1092*, Dz.Urz. UE, L 170/149, 12 V 2021: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0697&from=PL>> [dostęp: 19 VII 2024].
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/1525 z dnia 20.07.2023 r. w sprawie wspierania produkcji amunicji (ASAP)*, Dz.Urz. UE, L 185/7, 24 VII 2023.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/2418 z dnia 18.10.2023 r. w sprawie ustanowienia instrumentu na rzecz wzmocnienia europejskiego przemysłu obronnego przez zamówienia realizowane na zasadzie współpracy (EDIRPA)*, Dz.Urz. UE, Seria L 2023/2418, 26 X 2023.
- Russian War against Ukraine. Lessons Learned Curriculum Guide*, North Atlantic Treaty Organization, Brussels, 8 XII 2023.

- Salmon T. C., Shepherd A. J. K., *Toward a European Army. A Military Power in the Making?*, Lynne Rienner Publishers, Boulder 2003, DOI: 10.1515/9781685859282.
- Scarazzato L., Liang X., Tian N., Lopes da Silva D., *Developments in Arms Production and the Effects of the War in Ukraine*, „Defence and Peace Economics” 2024.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2020.
- Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do roku 2030), Ministerstwo Rozwoju, Warszawa 2017.
- Strategia na rzecz silniejszego i bardziej konkurencyjnego europejskiego przemysłu obronnego, Komisja Europejska, Bruksela, 5 XII 2007, COM(2007)764.
- Śledź P., *Europejska Współpraca Zbrojeniowa*, Scholar, Warszawa 2021.
- Teichler T., Rapp-Jung B., James A., Maulny J. P., Camillo F., Gari M., Liberti F., Mezzardi S., Nones M., Osica O., Trybus M., *Study on State Control of Strategic Defence Assets*, Manchester Institute of Innovation Research, Manchester 2010.
- Terlikowski M., *Defence Innovation: New Models and Procurement Implications. The Polish Case*, The Armament Industry European Research Group, 2022 (Policy Paper, 73).
- Thiem A., *Conditions of Intergovernmental Armaments Cooperation in Western Europe, 1996–2006*, „European Political Science Review” 2011, vol. 3, issue 1, DOI: 10.1017/S1755773910000251.
- Traktat o Unii Europejskiej, Dz.Urz. UE, seria C, 1992, nr 191, art. 17 (1).
- Trybus M., *The Legal Foundations of a European Army*, Institute of European Law, Birmingham Law School 2016 (Working Papers, 1).
- Uchwała nr 67 Rady Ministrów z dnia 9 kwietnia 2013 r. w sprawie przyjęcia „Strategii rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022”, MP, poz. 377, 16 V 2013.
- Utworzenie Europejskiego Funduszu Obronnego, Komisja Europejska, Bruksela, 7 VI 2017, COM(2017)295.
- Uwarunkowania zewnętrzne zarządzania przedsiębiorstwem zbrojeniowym, red. K. Dymanowski, A. Nowakowska-Krystman, Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej, Warszawa 2018.
- W kierunku bardziej konkurencyjnego i wydajnego sektora obronności i bezpieczeństwa, Komisja Europejska, Bruksela, 24 VII 2013, COM(2013)542.
- Wdrażanie strategii UE w zakresie przemysłów związanych z obronnością, Komisja Europejska, Bruksela, 4 XII 1997, COM(97)583.
- Wkład Komisji w europejską obronność, Komisja Europejska, Bruksela, 15 II 2022, COM(2022)60.
- Wspólna deklaracja o współpracy UE–NATO (10 stycznia 2023), „Rada Europejska. Rada Unii Europejskiej” [online], 10 I 2023 [dostęp: 16 II 2024]: <<https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2023/01/10/eu-nato-joint-declaration-10-january-2023/>>.
- Wspólna wizja, wspólne działanie: Silniejsza Europa – Globalna strategia na rzecz polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej, „European Union” [online],

- 28 VI 2016 [dostęp: 14 VII 2024]: <<https://eur-lex.europa.eu/PL/legal-content/summary/common-foreign-and-security-policy-global-strategy.html>>.
- Wspólne Działanie Rady UE nr 2004/551/WPZiB z 12.07.2004 r.*, Dz.Urz. UE, L 245/17, 17 VII 2004.
- Wspólny komunikat. Analiza luk inwestycyjnych w zakresie obronności i dalsze działania*, Komisja Europejska, Bruksela, 18 V 2022, JOIN(2022)24.
- Wyciąg z Decyzji Rady 255/58 z dnia 15.04.1958 r.*, Rada Unii Europejskiej, Bruksela, 26 XI 2008, 14538/4/08 REV4.
- Wyniki konsultacji rozpoczętych po opublikowaniu zielonej księgi w sprawie zamówień publicznych w dziedzinie obrony oraz przyszłych inicjatyw komisji*, Komisja Europejska, Bruksela, 6 XII 2005, COM(2005)626.
- Wyzwania stojące przed europejskim przemysłem związanym z obronnością: wkład do działań na poziomie europejskim*, Komisja Europejska, Bruksela, 24 I 1996, COM(96)10.
- Zamelek P., *Budowanie odporności sektora obronnego w perspektywie Komisji Europejskiej*, „Wiedza Obronna” 2024, t. 286, nr 1.
- Zamelek P., *Przeobrażenia przemysłu obronnego w warunkach otwartego europejskiego rynku*, Wydawnictwo „Adam Marszałek”, Toruń 2013.
- Zamówienia w dziedzinach obronności i bezpieczeństwa*, Urząd Zamówień Publicznych, Warszawa 2011.
- Zawiadomienie Komisji w sprawie wytycznych dotyczących wspólnych zamówień w dziedzinach obronności i bezpieczeństwa*, Dz.Urz. UE, C 157, 8 V 2019.
- Zielona Księga. Zamówienia publiczne w dziedzinie obrony*, Komisja Europejska, Bruksela, 23 IX 2004, COM(2004)608.
- Zintegrowana polityka przemysłowa w erze globalizacji – Konkurencyjność i zrównoważony rozwój na pierwszym planie*, Komisja Europejska, Bruksela, COM(2010)614, 28 X 2010.